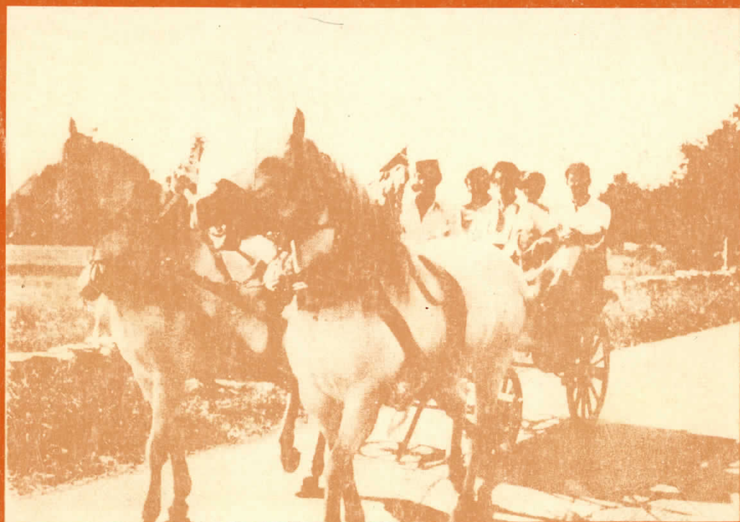
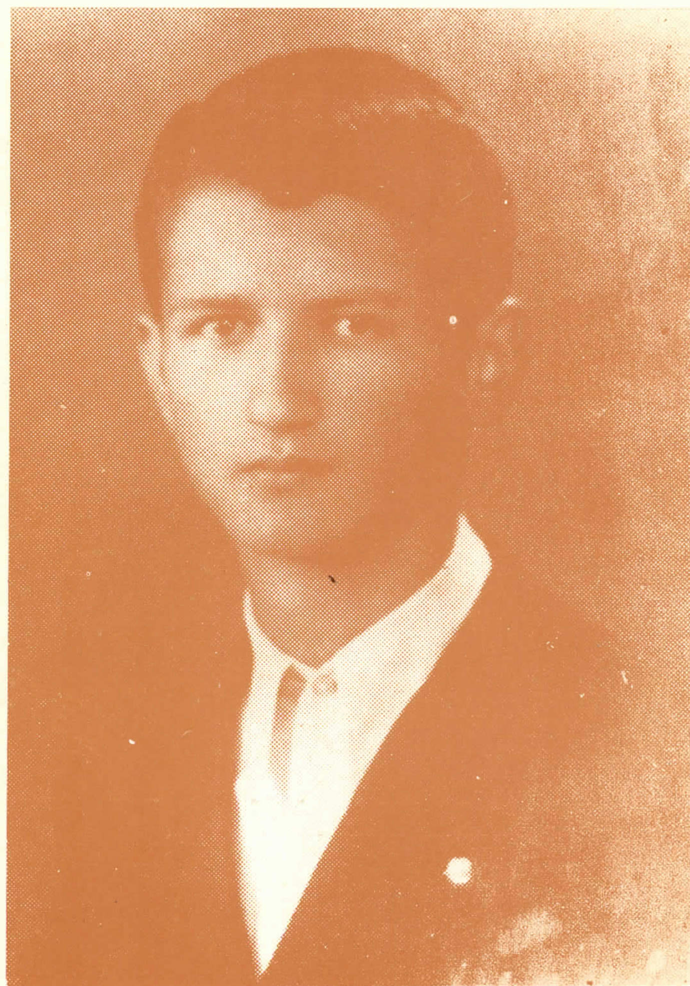
OD ZORE

DO SUMRAKA

Mirka Vatislović

1935.

MIRKO VALIDŽIĆ
Čelkanović

*Uspomenik * na 70. god. života (1920-1990) i 55. obljetnicu književnog rada (1935 - 1990)*

OD ZORE DO SUMRAKA

Uglednom profesoru
Anti Ujeviću
u znak poštovanja
odani
Mirko
Validžić

MIRKO VALIDŽIĆ

O D Z O R E D O S U M R A K A

Promina 1990.

Izdavač:
Mirko Validžić

Odgovara izdavač:
Mirko Validžić
Zagreb, Vramčeva 12

Oblikovanje korica:
S. Leopolda Božičević i autor

Crteži i vinjete u tekstu:
Josip Ćosić, slikar, Zagreb

Tisak:
GP »Tipografija« Đakovo

ZORA SE POMALJA U BJELINI

ŽIVI MRTVAC

- Vruće je danas, Oče, užasno... uh!...
- Hajde bolan, kako vruće. Sjedni ovdje, pa mi ispuni neke akte za Kotarsko poglavarstvo, a zatim ćemo razgovarati.
- Hoću.
- Evo ti, pa piši!
- Dobro je, rečem, uzmem pero i stanem pisati. Pišem sad ovoga, sad onoga i nikad kraju. Nervoza me poče hvatati. Žao mi je poreći riječ, a ne da se pisati. Mislim sam u sebi: ne ću više, pa da mi reče ne znam tko. Počnem brojiti listove: 1,2,3,... i nema više. E, pa dobro. Još pet minuta i gotovo sve.

Najednom začujem neko lupatanje i zapitam župnikova slugu, koji je u onaj čas upravo čistio krumpire:
- Što je?
- Ne znam, možda se konj odriješio?
- Nije moguće. Da je konj, drukčija bi bila jeka.
- Otiđi, pa vidi. To ti je najbolje - reče on.

Teško mi se dignuti, ali radoznalost ne da mira. Napokon zatvorim crnilo, spremim kutiju, dobro pospugam, što sam napisao i otvorim prozor. Pogledam nedaleko i opazim jednog čovjeka, gdje ide pločnikom. Približi se k meni i reče:
- Valjen Isus i Marija!
- Vazda, stari!
- Je li parok na nogama?
- Ne znam. Možda sjedi?
- Ne pitam te ja to, nego je li kod kuće?
- Nije. Njegova je kuća u Kaštelima.
- Opet se ti nadmudrivaš. De kaži mi, je li ozbiljno kod kuće?
- Pričekaj malo, dok upitam slugu.
- Bućo, je li župnik kod kuće, traži ga jedan čovjek.

- Nije, otišao je upravo sada na šetnju.

Povratim se opet k starom i kažem mu, što je na stvari, a on udari nogom o tarasu, okrene se prema zapadu i stane mrmljati.
- Što je, stari?! Kakva ti je golema nevolja?
- E, moj sinko!... Bože ti daj zdravlje... Vidit' ćeš kakav je ovaj život... A što š'... vala Bogu!

Reče još nekoliko isprekidanih riječi i upita me:
- Kad će se povratiti parok?
- Mislim oko 10 s.
- Dobro. Onda ću ja doći u 10 s, imam s njim nešto divaniti.
- Dođi slobodno!

Još me jednom neobično pogleda i ode.

Po drugi put povratim se u ured i nastavim pisanje. U jedan mah dotrča pas i stane se previjati oko mojih nogu. Čudim se što je, ali malo zatim opazim kroz okno od prozora lik župnika.
- Hvaljen Isus, Mirko! Jesi li napisao? - reče župnik ulazeći k meni.
- Evo još malo, Oče, i sve je gotovo.
- Dobro je. Ostavi za sada, pa nastavi poslije!

Pogladi me po glavi i stane pregledavati, što sam napisao. Kad je pregledao, počne pripovijedati o svojoj šetnji, ali ga u tome prekinuh.
- Tražio Vas je jedan- čovjek - rečem mu smiješeći se.
- Koji?
- Ne znam. Kaže, da ima nešto s Vama govoriti. Rekao sam mu, da se povrati u 10 s.
- A... ništa. Ostavi to sada. Evo ti medenjaka, da zasladiš usta.

Uzmem nekoliko u ruku i stanem se šetati po uredu.

Malo vremena poslije zakuca netko na vratima.
- Naprijed! - rečem.

Uđe čovjek s kapom u ruci. Bio je srednjeg stasa. Imao je oduge crvenkaste obraze, modre oči, crnu kosu i debele usne. Smijeh me napopao, kad se sjetim slike Malajca, na kojega sasvim sliči i ovaj stari. Po izražaju lica i nemirnoći nagađao sam, da ima nešto izvanredno. Muči i bulji svojim staračkim očima u debele knjige župskog ureda. Najednom, kao iza sna, makne se s mjesta i korači naprama župniku, koji je upravo činio račune za neku crkvenu zemlju.

-Eeee, Oče, nije tako ni ružno... Sidit', ist', pit', ništa ne radit' i još imat toliko svotu đikmana. I još velite, da Vam je teško...

-E, moj stari! Da ti znaš kakove i ja misli imam za glavom, drukčije bi govorio.

-A... šta ćeš... vala Bogu. Ma... teško mi je spomenut'... Evo doša' sam k Vami, da Vas zamolim za jednu stvar.

- Koja bi to bila, Bože moj!

- Ma bija sam na prokletoj općini. Dabogda je ne bilo!... Svakog miseca evo ti ih: daj, stari, sto..., dvista, trista... dinara. Nit' znam što bi... Pa bi Vas zamolija, ako oćete, da me prikrižite i da me uvedete među mrtve... I da bi se tako oslobodija ovoga vraga.

Župnik prasnu u smijeh i za neko vrijeme nije mogao ni riječi prosloviti.

-Odlazi, stari, zbogom! - reče župnik. Nemoj biti budala. Ja ti to ne mogu nikako učiniti.

-De... Oče, molim Vas! Učinite mi tu ljubav, pa ištite što Vas je volja. Krivat' Vam sa mnom ne će, dok sam ja živ.

- Sve je to lijepo i pošteno, ali kako ćeš ti biti živ, kad te ja prekrižim?

- Lako! Ja ću isto odat', kopat', samo je meni glavno, da se ja izbavim općinskih vragova.

- Ne budali, stari, opet ti velim!

- Ajte, Oče, učinite mi to. Nije Vam muka maknut perom dva puta gori i doli, i gotovo!

- Nikako i nikako! - odgovara župnik.

- A čujte! Zašto Vam dajem redovinu? Po 5 varćaka onoga... biloga ječma, po 30 litara vina, pile, duzinu jaja i još... Bog zna koliko... I tu malu stvar ne ćete, da mi učinite. Ne doša' taki više, dabogda, u naše misto!

Okrene se i ode.

HRVATSKA STRAŽA, dnevnik,
Zagreb, 24. IX. 1935. - prvi
objavljeni književni rad

VRABAC

Nebo je zastrto sivim oblačinama. Izgleda, da će sigurno snijeg. Mnoštvo vrana i drugih ptica lijeću oko kuća i graktanjem navješćuju promjenu vremena.

Gledam, satrven od bola, kroz prozor od kuhinje u dvorište. Pokraj mene sjedi sinovac Andrija i drži u ruci neke novine. Na postelji leži bolesna majka i uvijek ječi. Tuga me obvija, a srce hoće da pukne, kad čujem tužni uzdisaj: "Mirko, Mirko, srce moje!"

Suze teku niz lice brže nego voda na Bilušića Buku. Rado bih se uklonio od nje, ali ljubav ne da. Poput vjernog stražara uvijek sam uz nju. Ona je za me u mladosti suze prolijevala, a sada je pravedno, da ja prolijevam za nju.

Gotovo uspavan od tuge još stojim uz prozor. Uto me zovnu tužni glas mile majke:

- Mirko, donesi mi vode!

Prostrijeljen tim glasom ispunih joj odmah želju. Kad sam sve obredio, pođem opet do prozora.

Suton se hvata sa zapada i skoro će obaviti čitavu zemlju u svoj crni veo. Vrapci oblijeću oko prozora i mole cvrkutom, da ih primim. Nisam ih mogao gledati u toj nevolji, pa otvorih prozor nudajući im zaklonište.

Uđe samo jedan.

Na prvi mah izgledao mi je prestrašen. Uhvatim ga i počnem grijati iznad peći. Srce mu je veoma brzo kcalo. Strah me hvatao na pomisao: a da sada crkne?

Kad sam ga ugrijao, donio sam mu šaku mrvica i ponudio da jede. Bez ikakova stida pokusa sve. Donesoh mu opet, i ubrzo se zasiti.

Uza sve moje mićenje i nastojanje, da ga oslobodim, on me je ujeo kad god je mogao.

Metnuo sam ga pod sito i promatrao svog novog gosta. Sada je bio veoma veseo. I ta njegova vesela narav učinila je, da sam se malko i ja osvijestio od tuge, koja mi je bila gotovo izjela srce.

Dok sam ga tako promatrao, sinovac Andrija neprestano me je svjetovao, da ga ubijem i spremim za večeru. Obećao mi je da će me poljubiti i zagrliti, i sve je bio spreman učiniti, - samo vrapca u tavu.

Nisam mu htio udovoljiti želji...

Već je unoćalo... Zapalio sam svijeću i donio majci večeru. Uredivši sve posao sam na počinak. Vrapca sam spremio na sigurno mjesto i metnuo mu znak na nogu.

Legao sam tužan i bolan, misleći neprestano na majku... Zaspao sam. U snu mi dođe lijepa slika: Majka je ozdravila, a s vrapcem sam doživio tugu.

Čim sam se probudio, pogledao sam majku, a zatim vrapca. On je bio na istom mjestu.

Slučajno sam pogledao kroz prozor, i vidim snijeg do koljena. Korenice od kupusa i ne vide se. U voćnjaku vidim zeca, kako guli kožu s jednog stabla, a nekoliko koraka od njega hrpa golubova čeprka po snijegu. Stogove djeteline prekrile su žune i vrapci. Pod brijestom leži kokoš, sasvim smrznuta.

Skuhao sam kavu, i upravo htjedoh da ću pokvasiti ozeblo grlo, kad čujem kako netko klapa u obližnjoj sobi. Pobrzam tamo i imam što vidjeti! Sinovac Andrija otvorio vrata krletke, a vrabac utekao. Netom me ugleda na vratima, skočiše mu suze veće od šišarica.

San se, eto, izvršio, ali samo o vrapcu. Bilo mi je žao. On je utekao i više ga nema...

Pred večer stadoh opet promatrati bijedne vrapce, kad najednom doleti na prozor vrabac sa oznakom na nozi. Bio je to onaj sinoćnji. Razveselih se, da ću ga opet dobiti u svoje ruke. Otvorio sam prozor, ali sam bio zle sreće. Ne će da uđe, pa ne će.

Prošlo je nekoliko dana iza toga. Snijeg se počeo otapati, a majci ide na bolje. Kroz nekoliko dana bila je već na nogama. Radost neopisiva.

Iziđem dan, dva iza ozdravljenja majčina u dvorište, da donesem drva. Natrpao sam pun naramak i uputio se u kuću. Idući osjetih nešto meko ispod nogu. Prepadnut pogledah ispred sebe i vidim vrapca, svega u krvi. Digoh ga, i gle iznenađenja. Na lijevoj nozi ima znak. Tuga me obuze...

- I on je stvorenje Božje, i zašto sam puštao da pogine?! To sam ja sve kriv, jer nisam pazio na nj - sve sam u sebi promišljao.

Drva mi ispadoše iz ruku. Digoh vrapca i dugo ga milovah po okrvavaljenim ispruženim krilima.

KATOLIK, tjednik
Šibenik, 25.XII.1936.

ZIMA U DUŠI

Utekle su ptice pjevice. Ne čuju se više njihovi ugodni zvukovi... Opalo je lišće, uvelo je cvijeće, osušila se zelena trava, a snijeg je zaodjeo sve u svoje ruho. Cvjetne livade i zeleni lugovi ostali su pusti...

Večer je. U kući preko puta vidi se mala svjetiljka. Za stolom sjedi čovjek obla lica, a mrka pogleda. Podbočio se rukama i promišlja. Čas sjedne, čas se opet digne. Šeta po sobi... Leže, ustane i sve tako cijelu večer...

"Zima, zima" - zadrhtaše njegove iznakažene usne.

Opet se duboko zamisli..., pograbi svoj crni šešir, ostavi otvorena vrata sobe, i sve bržim koracima jezdi kroz crnu noć. Ide i ne sustaje. Gazi oštro kroz smetove snijega i ne pazeći na znoj, koji ga probija...

Najednom se predomisli. Okrene se i još bržim koracima pobrza u svoj stan. Utrnu svijeću i leže na počinak. Rado bi zaspao, ali ne može. Okreće se sad na lijevu, sad na desnu stranu, ali uzalud! Nešto ga uznemiruje... Skoči napola bijesan, hitro se obuče i opet pođe, kamo se malo prije uputio. Bez kape i ogrtača, kao luđak, trči gradskim ulicama.

Ustavi se napokon ispred crnih, visokih vrata.

Kuca, odgovora nema. Zvoni, a nitko se ne javlja. Gotovo da crkne od ciče zime. Bura se pomalo poče javljati... Uto upravo odbi jedanaest sati. Zabrinutost mu se čita s lica. Nepomičan stoji na lijevoj strani vrata, a glavu je duboko oborio. Gotovo i ne diše. Dolijeću mu u pamet one lijepe slike njegove mladosti, kad je kao anđelak stupao ovim ulicama. A sada? - To je baš, što ga uznemiruje...

Uto se pojavi na vratima sijedi redovnik. Blagim ga pogledom pogleda i reče mu hrapavim glasom:

- Što je, sinko; što radiš ovdje?
- Oče, tražim mir, a nigdje ga ne mogu naći.

I razumješe se.

Pođe uzastopce za sijedim redovnikom kroz tamne hodnike starog samostana. Tiho se dovukoše do ćelije starog redovnika.

- Klekni, sinko, i moli ispovijed!

Kleče. Sklopljenih očiju tiho kaziva grijehe..., a zatim pomno sluša utješne ispovjednikove riječi.

Lice mu zasja, oči se opet otvoriše, kad izgovori: "Ja se kajem..."

Zatim svećenik diže svetu ruku i ganutljivo izgovori: "Ego te absolvo... Ja te odriješujem..."

Diže se zatim ovaj sretnik, pun veselja i utjehe, poljubi namrskane ispovjednikove ruke, baci pogled prema nebu i gromkim glasom zavapi: "O, vječna Istino, o utješitelju nevoljnih i žalosnih, hvala Ti! Zima se uvuče u moju dušu, led prekri vrtove mog srca, tama vladaše u njemu. I usred ovih bura i oluja našao sam Tebe, Bože moj, izvor prave utjehe i neiscrpivi zdenac milosti. Ah, što su tople sunčane zrake, koje čitavo proljeće ne mogu otopiti snijeg na vrhuncima planina, prema Tvcjoj zraci, koja je otopila snijeg s moje duše, umirila bučne valove zla, koji su bučili po mojoj duši..."

Vesela lica oprosti se od ispovjednika i pođe kući hvaleći Gospodina.

GOSPA SINJSKA, mjesečnik,
Sinj, 1937/2 - pseudonim
Zvonimir

SIROMAH ILIJA

Proljeće je. Stabla se zaodjenuše u zeleno ruho, a skromni cvjetići uresiše čelo bijelim i modrim laticama. Trava proklijala, a u svakoj šumici čuje se skladno biglisanje milozvučnog slavuja. Čitavom prirodom zavladala milina, sreća i zadovoljstvo. To sveopće veselje prirode prekrilo je brdo i dolinu, ravnice i polja, sitne potoke i smirena jezera. Sve se pretvorilo u dolinu mira, a za mlado, bezazleno srce u bezdan iskrene i prave sreće...

Sunce je prestalo bacati zlatne zrake, a crna noć pomalo ovija zemlju svojim plaštem. Grobna tišina svugdje vlada, jedino u obližnjoj bari čuje se kadikad kreket žaba...

Kamenitim puteljkom goni Ilija ovčice. Tiho zvonce probija svojim tankim glasićem noćnu tišinu. Ilija, zguren, polako se vuče iza svojih ovčica i moli večernju molitvu. Tiho opetuje "zdravo Marijo", a uz to nadoda: "O Bože, smiluj se meni grešniku!"...

Stigao je tako miran i zadovoljan do svoje siromašne kućice. Jedva da je što založio, ide na počinak i nastavlja svoje molitve. Od časa do časa diže srce k nebu, a malo zatim sveti san prekri ga svojim toplim krilima...

Zora je zabijelila, selo oživljuje, a zvonki glas s crkve sv. Mihovila pozivlje vjernike na molitvu. Još nijesu sunčane zrake rasvijetlile ponosni i oholi vrhunac Promine, a Ilija je već u šumi s ovcama..Ptice pjevaju i svojim umiljatim glasovima pozivaju Iliju, da se veseli i pjeva Stvoritelju. Sunce sve žešće peče i šalje blage poljupce na sitne listiće svježe trave, pretvarajući kapljice rose u zrna bisera i kristala. I u njegovo srce proljeće je unijelo bogatstvo svojih

ljepota. Pretvorilo ga je u cvijetak crvene ruže i čašku ljiljana. Iz njega se dižu gore u nebeske prostore ponizni stihovi:

Ljubav je moja velika ko more,
Što šumi bijesno i udara žalo.
Stan joj je sveti u prsima mojim:
Srdašce milo, sićušno malo.

Sve ga sjeća na veličinu i uzvišenost Božju. Sve mu ovo povećava ljubav i prenaša u domovinu, gdje caruje vječna Ljubav, Mir i Dobrota...

U sto radosnih i jedna žalosna. Ilija oboli. Ne može više čuvati svoje mile ovčice, uživati u divnom veselju prirode. Prikovan je uz bolesnički krevet i primoran da misli samo na svoje boli i preljute rane. Ali ni u tim časovima on ne zaboravlja svog dobrog i milog Otkupitelja, i tada diže svoje srce k Bogu, jer zna da bol čisti i bliži vječnoj sreći.

Neprestano moli i vapi, zaklinje i preporučuje. I u snu često vikne: "O raju, raju, jedina moja srećo!..."

Dok žena plače, a dječica bolno uzdišu uz njegovu postelju, on miran prebire zrnca sv.krunice.

Svaki dan bolovi rastu i sva je prilika da bi mogao lako prijeći na vječne poljane. I brzo dođe taj veseli dan. Najveseliji izraz lica, najmiliji i najradosniji pokazivao se dan dva prije svoje svete smrti...

Na Veliki Petak uveče, dok nijema tama držaše u okovima smirenu zemlju, i dok je siromašnim ulicama treperio tiho plamičak svijeća, što su ih pobožni vjernici nosili u sv.ophodu, nevina i sveta duša primila je nagradu za sveti ovozemni život. Primila je krunu za ustrajnu borbu i pobjedu nad zamamama ovoga svijeta. Preselila se u svijetle krajeve svojih davnih želja i uzdisaja... Neuveli rajski vijenac okitio je njegovu bijelu dušu, a ugodna pjesma Kerubina pozdravila ga

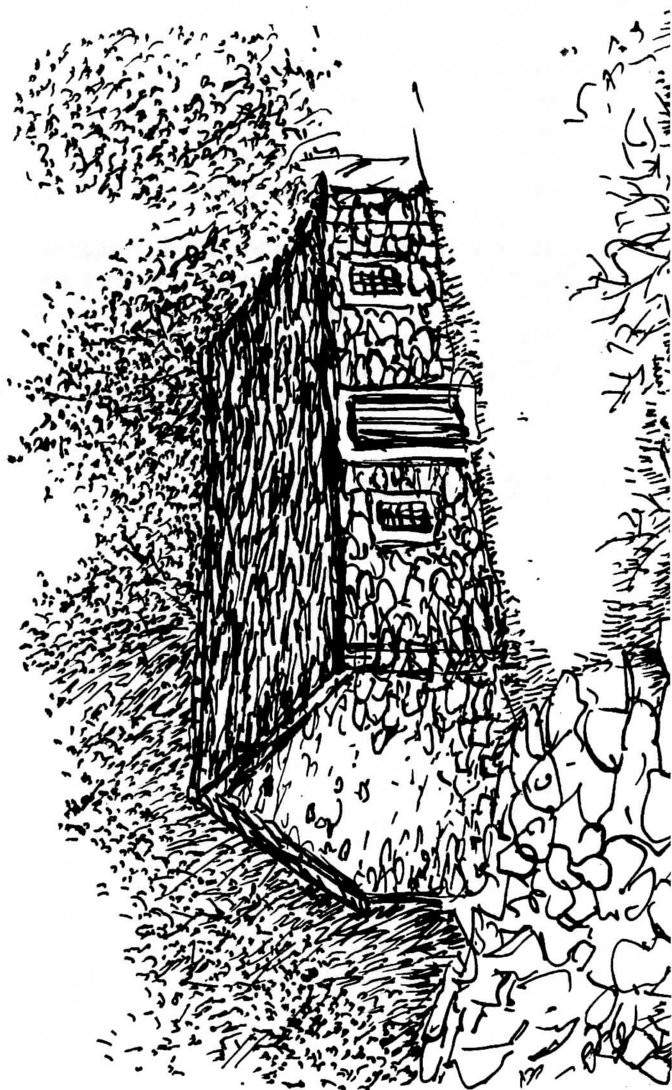
je na vratima raja. Ostavio je crnu i krvlju natopljenu zemlju, a otišao u cvjetne vrtove Dobroga Oca...

Tužni glas zvona najavio je na Veliku Subotu smrt dobrog muža, idealnog kršćanina... Kroz maglu prenijeli su njegovo tijelo i prekrili zemljom ispaćene kosti čovjeka - mučenika. Svi smo ga dopratili do groblja i blago se oprostili od njegova humka u želji, da i mi brzo dođemo u zlatnu zemlju, gdje vječno cvate cvijeće, a slavuj pjeva...

Sunce je iskazalo posljednju počast Iliji i slatko se nasmiješilo. Ptice su skladno zapjevale, a cvijeće zamirilo. Radljiva pčela zazujila je tužni akord, a istočnjak blago zapirio...

U sjeni čempresa i bora ostao je humak Ilijin, a jedina družina bio je drveni križ i hladna kamena ploča...

KATOLIK, 28.III.1937.

UMORNI ZRENICI PODNEVA

LOKOMOTIVA I KRŠĆANI

Nimalo nije neobično susresti željezničare, dok putujemo željeznicom. Ali da ste u kupeu s petoricom željezničara i da se samo s njima vozite tri sata, to nije svakidanji slučaj. To mi se desilo na putu od Knina do Bihaća.

Četvorica se njih vraćaju kući s napornog posla, a peti je putovao u Split radi svadbe. Svi su bili vedri i raspoloženi, pa nije ni trebalo navijati razgovor. Tekao je - što se veli - sam od sebe. Lagani snježni pokrivač, sunčani dan i ljepota pejsaža uz Unu još su više unosili svježinu u ugodno domaće raspoloženje.

Naše početno čavrljanje okretalo se oko svakidašnjih problema, životne stvarnosti, brojnih nedosljednosti i nepreglednih sitnica koje nas okružuju i često ometaju. Svi su se moji sugovornici lijepo i ugodno uplitali u razgovor, ali glavnu riječ vodio je snažni i samosvjesni vlakovođa teretnjaka koji je određeno i otvoreno iznosio svoje poglede na raznolika životna pitanja.

Započeo sam izlagati kako je odnos njegova pokojnog oca prema svojoj obitelji bio sasvim drukčiji od njegova. Njegov je otac imao petoro, a on ima sedmoro djece. Očevo imanje bilo je pet puta veće od njegova. Otac je za školovanje sve djece utrošio manje nego sin za jedno. Uzdržavanje je bilo mnogo jednostavnije.

Kad je stariji brat prerastao odijelo, predao bi ga mlađem. Danas to više nije slučaj. Dakle, odnosi su sasvim drukčiji!

Kako sam iz njegova razgovora razabrao da je moj suputnik uvjereni katolik i da revno čita našu katoličku štampu, osjetio sam se slobodnim malo proširiti započeto pitanje.

- Slažem se, prijatelju, s vašim rezoniranjem i usvajam ga. Dozvolite mi da vas bez okolišanja upitam za vaše mišljenje u vezi jedne suvremene goruće teme. Vi imate sedmoro djece, otac je imao petoro, a prisutni kolege netko više netko manje. Kako vi gledate na današnju težnju ograničavanja poroda?

- Nije lako, ja držim, govoriti o tom pitanju. Mogu vam samo reći što ja, kao jednostavan čovjek, mislim o tom i kakav je moj praktičan stav prema tom problemu.

Danas se grlato tvrdi kako se pučanstvo nevjerojatnom brzinom množi, a da sredstva za životni opstanak ljudi ne idu u korak s tim povećanjem. U ovu drugu tvrdnju ja sumnjam. A ako je možda i istinita, onda je krivnja na ljudima, zašto ne povećaju potencijal materijalnih mogućnosti kojima raspolaže naša zemlja.

Da je teško i odgovorno imati mnogo djece o tom nema govora. To ja praktično sasvim dobro znam. Pitam vas šta je lako u životu kad se radi o vrijednim stvarima?! Nisu lagane ni druge brojne životne dužnosti, pa ipak se ljudi otimlju za njih.

Brak bez djece pusto je groblje. Brak s jednim ili s dvoje djece, to je malo ili ništa. Brak s mnogo djece, to je zemaljski raj. Zato mi se čini da sva ona naklapanja o "ćudorednoj" piluli i koječemu sličnome nemaju u vidu sreću ljudi, nego razvodnjavanje životnog izvora.

Čestitao sam srdačno svom sugovorniku.

Prisutni su nas pažljivo slušali. Nisam zapazio na njihovim umornim licima nikakvo negodovanje.

- Ne mislite li možda, deragi prijatelju, da bi za našu Crkvu bilo bolje da se nije upustila u raščlanjivanje ovog osjetljivog pitanja ili vam se, naprotiv, čini da će za našu duhovnu zajednicu biti bolje ako ostanemo na starim pozicijama ili da usvojimo "ćudoredno" ograničenje poroda?

- Vjerujte mi, opet ponavljam, nije jednostavno ulaziti u ove složene i teške probleme. Za naše obične katolike ponešto je i čudno što se naša Crkva tako javno dala u pretresanje ovog osjetljivog pitanja. A, opet, teško je reći da li smije ostati po strani kad se radi o tako životnoj i delikatnoj stvari.

Kako će se izjasniti naša Crkva nije lako proricati, ali je sigurno da će nastojati dati takav odgovor koji će biti zreo i spasonosan.

Naš se razgovor nije zaustavio na toj točki. Išli smo bez naročite suvislosti na druge teme. Tokom razgovora, na svoje veliko i ugodno iznenađenje, zapazio sam da moji sugovornici nikad ne upotrebljavaju kakav nezgodan izraz, a pogotovu psovku. To me je potaklo da navedem riječ o tome.

Moj dosadašnji sugovornik spremno je prihvatio i ovu temu. Počeo nam je pričati, kako je u svojim mladenačkim danima bio veliki psovač. Jednostavno naučio se na to. Psovke su samo pljuštale iz njegovih usta. Na ispovijed nije išao skoro četiri godine.

Jedne noći sanja da nasred ceste u Bihaću gori oganj. I on upada u tu golemu vatru. Na svu sreću tamo je naišao ujak fra Bosiljko i fra Viktor. Oni ga spašavaju iz očite propasti.

Mladića je san toliko uznemirio, da je počeo glasno govoriti. To je probudilo majku, koja je pohitala k sinu da vidi šta je. Kad se probudio, ispričao joj je san. A majka mu je na to iskreno uzvratila:

- Eto, sinko, i nebo te opominje, da se ostaviš zla, da se odvikneš psovke, da se preporodiš u ispovijedi i postaneš vedri mladić. Idi k ujaku!

San je u mladićevoj duši ostavio vidan trag. Nije se mogao smiriti. Vječno je čuo poziv da ide na ispovijed.

Ali to nije bilo jednostavno. Bilo je krzmanja, straha i neodlučnosti, ali još više nemirnih dana i noći. Jednom se ipak odlučio i odvažio. Otišao je k ujaku.

Bio je presretan. Suza je oprala grijehe, a milost je usrećila dušu. Vratio se kući preporođen.

- I od tada borio sam se uporno protiv psovke. Ispočetka nije išlo lagano, ali nisam popuštao. Danas, sutra, jedna ispovijed, druga ispovijed i dalje, dok nisam pobijedio. Eto, pred Božić na ispovijedi pita me ujak, jesam li zabezbeli opsovao. Rekoh, vala, da se ne sjećam. Sigurno nisam!

Složili smo se svi, da je psovka gadna mana i pretežnim dijelom sramna navika, koja se može lako otkloniti, ako čovjek ima volju i hoće. Nije uzalud rečeno: klin se klinom izbija!...

Naša je trosatna ugodna vožnja sve neosjetljivije proširivala razgovor. Dotaknusmo se općenito saobraćajnih nesreća, a posebno - što se razumije - željezmičkih. Željezničari su trajno u opasnosti, da dožive lakšu ili težu saobraćajnu nesreću. To se nerijetko dešava. Stoga oni jače osjećaju prisutnost smrti.

- Možda vas ta trajna mogućnost sudara, isklizmuća i slično malo otvrdne u odnosu prema smrti?

- O, ne! - gotovo su mi zajednički odgovorili. Prema smrti se ne može biti ravnodušan! Naročito ne mi kršćani. Sasvim se drukčije rezonira, kad se gleda oči u oči sa smrću, a opet sasvim drukčije, kad je ne osjećamo blizu. Da mi potvrde to, ispričali su mi jedan poratni slučaj iz Bihaća.

- Živio je i aktivno radio među nama u poratnim godinama naš čovjek, koji je raskrstio s kršćanstvom i postao otvoreni protivnik vjere. U njegovoj kući nije bilo nikakvog vjerskog znaka.

Najednom u najvećem naponu života oboli naš zemljak. Dugo ga je bolest ispijala. Štono reći: nije mogao umrijeti. Nekoliko dana pred smrt zamoli ženu, da mu zovne ujaka, jer se želi ispovijediti i pričestiti. Začuđena i obradovana žena obavijestila je ujaka, koji se brzo našao uz bolesnikovu postelju. Nasamo su uredili najteži posao, a onda je bila javna

pričest i bolesničko pomazanje. Sve je teklo skrušeno i iskreno. Na rastanku ujak mu je ostavio raspelo, da ga tješi na prelazu životnog Rubikona.

Ni dva dana iza toga opet bolesnik zove ujaka, da se poispovijedi i nanovo pričesti. Nije ujak odmakao od kuće ni koliko se možeš baciti kamenom, bolesnik je već bio u vječnosti.

Na izričitu želju pokojnika ujak je obavio sprovod. Pokojnikovi sumišljenici su se čudom čudili, a mi katolici veoma radovali. Drukčije čovjek sudi kad zabijeli u gredu!...

Ovaj rječiti i poučni slučaj potaknuo me je da postavim svojim suputnicima jedno praktično pitanje:

- Otkuda to i zašto da neki naši ljudi, ovdje konkretno mislim kršćani, tako olako zabrazde i napuste svoja uvjerenja? Što vi o tom mislite?

Padali su različiti odgovori, iznosila se raznolika mišljenja. Jedan je glavnu krivnju otkrivao u slabom obiteljskom odgoju, drugi u štetnim utjecajima u periodu mladenačkog života, treći u laktaštvu, a četvrti u povođenju za tobožnjim suvremenim načinom mišljenja i življenja. Peti je počeo pričati konkretan primjer svoga brata.

- Čudno vam je to, kad čovjek promatra ljude, njihov razvoj, reagiranja i vladanja. Moj je burazer ugledao život pod istim krovom kao i ja. Roditelji su nas odgajali nepodijeljenom pravednošću. Dali su nam sve što su imali i znali. Razlika je među nama što je imao priliku studirati dalje i dublje, postao je inžinjer, a ja sam s oskudnom školom dogurao da sam željezničar. Danas ne živimo skupa, oba smo oženjeni, volimo se i ponekad posjećujemo, ali u jednom se razlikujemo. Ja sam ostao korjenit katolik, a on prilično štur kršćanin. Njegova se vjera ohladila. Zaviri u Badnjoj noći u crkvu i to je sve. Protivnik nije.

Ako se pitamo zašto se tako desilo, nije lagan odgovor. Ja ne znam. Svakako ne mogu shvatiti da umna izgradnja može biti na štetu vjere i vjerskog života. Istina istini ne smije protivurječiti! One se moraju pomagati.

Nedavno mi piše burazer da je bolestan i da mu liječnici slabo pomažu. Odgovorio sam mu opširno na sve i izrazio žaljenje da ga bolest mlada izjeda. Nisam propustio priliku da mu naglasim, kako mi katolici, osim vrijednih zemaljskih liječnika, imamo još i drugih. Zemaljski mogu do dređene mjere, a drugi mogu neograničeno. Pa sam mu nabrojio naše specijalne liječnike: Krista, koji je izliječio nebrojene bolesnike; Majku Mariju, koja je ne samo u Lurdu povratila tolikima zdravlje; čudotvorca sv. Antu, kome toliko zahvaljuju na milostima; bl.Nikolu Tavelića i druge. Nije mi ništa odgovorio, ali kad sam ga posljednji put posjetio nisam zapazio da je ijednom zemaljskom liječniku uokvirio sliku. A to je dobar znak.

Još nije ni dokrajčio ugodni suputnik svoje pričanje, već je vlak ulazio u Bihać. Željezničari su se spremili da izađu. Nakon trosatnog zanimljivog razgovora osjetio sam se dužnim da im zahvalim.

- Sretno upravljajte lokomotivama i kompozicijama. Raduje me da i na ovom sektoru susretam svjesne kršćane. Nek vam budu sretna sva putovanja. A i nama zajedno s vama.

- Nadamo se, odgovorili su spremno. I kao znak nade jedan je iz džepa pokazao raspelo, a drugi krunicu i medalju Gospe Bistričke.

DANICA, kalendar, 1969.

DVOSTRUKI BOŽIĆ

Razmoliki su naši ljudski sastanci koji nas ustrajno prate na životnoj stazi. Nekada nam obogaćuju život i uvode u nova ostvarenja, a često nas osiromašuju požudnom nezasitnošću. Nekad nam služe poput vrata novih i blistavih perspektiva, a ponekad zatvore zauvijek razdoblje procvjetalih čeznuća. Upravo takav je bio moj posljednji susret s dragim prijateljem u popodnevnim satima Božića 1966.

Nije se lako prenijeti iz zanosne atmosfere iskonskog proživljavanja Božića, oslobođena romantičnosti i brojnih vjekovnih anomalija koje nerijetko bar djelomično uspijevaju da nam zastru pravu jezgru najradosnijeg Dana, u sumorno raspoloženje bolesničke sobe koju mirne duše možemo nazvati ćelijom smrti. Sam sam bio svjedokom da su oba bolesnika koji su samo koji dan činili društvo mom prijatelju nečujno nestali s pozornice života.

Već me je na vratima prijateljeva kćerka upozorila da je sestrica smrt očigledno prisutna i da je razmak između vremena i vječnosti sveden na najmanju mjeru. Izmijenili smo ljubazne poglede, ožarene prijateljskom ljubavlju i bolom. Zapazio sam da ga veseli moja prisutnost, a u isti trenutak potiho mi je rekla njegova supruga da je već više puta pitao da li ću doći. Zar ne doći na rastanak dragom prijatelju?!

Za nas koji još računamo ograničenim ljudskim mjerilom i zamišljamo međaš života i smrti u neodređenoj udaljenosti predstavlja stanovitu "zanimljivost" promatrati na drugome konačni obračun dvaju nepomirljivih rivala. U konkretnom slučaju ovaj svakidanji fenomen zaodijeva se i u specifična obilježja.

Promatram nezaobravnog Antu koji u svojoj 68. godini završava svoj zemaljski život. Kroz sedam decenija nije mnogo pobolijevao. Pred koju godinu zabrinjavalo ga srce. Izgledao je svjež i mlad, na izgled mlađi bar deset godina. Dva mjeseca pred smrt počeo je osjećati bolove koji su više naličili reumatičnim pojavama. Samo dva tjedna vodila se odsudna bitka. Tromboza, plućni infarkt, a ni pojma o pravom uzroku svih nevolja, o raku na jetri koji je zubom nasilne smrti prerezao Antin život. Kako smo još neznalice u najbližim stvarnostima!

Gledam prijatelja kako gotovo nečujno ali nezaustavno odlazi. Odlazi zauvijek s ljudske arene. Mi koji se već penjemo na zvijezde ne možemo se othrvati kanceroznom fenomenu. Moć i slaboća u istom biću! Bijedni i "silni" čovječe!?

Rekao mi je da ga izdaju fizičke sile pred povećanom navalom silnih bolova. Ante ipak ne smalaksava duhom. Ni jedan jedini jauk kroz sve vrijeme bolesti. Kad je najteže, svjesno prikazanje u duhu istinske kršćanske zadovoljštine, zatim najdraži zaziv: Majko... I tada opet obnovljenom snagom u novu "borbu"...

Ljubav je okupila oko Antina bolesničkog kreveta, uz suprugu i kćerku, tri svećenika, tri njegova draga i stara prijatelja. Iako je božićni dan za njih veoma naporan, nisu mogli odoljeti srcu da ne skoče bar na kratak čas svom kršćanskom bratu, iako nisu očekivali baš danas konačni rastanak.

Krasan je prizor vidjeti predanog i strpljivog bolesnika, okružena suprugom i kćerkom, okružena prijateljima svećenicima. Dok supruga i kćerka susprežući suze iskazuju posljednje pažnje dragom mužu i uzornom ocu, sva tri svećenika unijela su u bolnički ambijent neuvelo raspoloženje nade koja ne može svenuti! Pozdravi, prijateljsko bodrenje, vedre molitve prenesoše nas na krilima božićne miline u

carstvo nebeskog mira. Zadnje bolesnikove snage pretočile su se u logičan izraz nesalomivog pouzdanja, na kojem počiva zgrada katoličke smirene vedrine.

Otkucavaju posljednji trenuci. Još jednom apsolucija. Oproštaj. Ganutljivo i nezaboravno!

Zbog kućnog bolničkog reda moramo se udaljiti. Izmijenili smo poljubac prijateljstva.

- Ante, prijatelju i brate, imaš zavidnu sreću da na božićni dan zapjevaš u raju anđeosku pjesmu iz prve božićne noći: Slava Bogu!... Ne zaboravi na nas koje si volio! Sjećat ćemo te se svaki dan uz trajni Božić naših nerazorivih katoličkih oltara!

Još jedan srdačan i tih stisak ruke, rječit pogled i susret na međi vremena i smrti bio je završen.

Usnuo je tiho, dva sata kasnije, na rukama supruge i kćerke. Njihova ljubav, pretočena u suze, označila je prestanak prolaznosti, a početak vječnosti. Anđeli su preuzeli ulogu njegovih najdražih i otpratili ga u božanske dvore gdje nikad ne prestaje vječna sadašnjost.

Dok smo se tiho i polako udaljavali od bolnice, razgovor se vodio samo o zajedničkom prijatelju. Nikao u Splitu. Nakon gimnazije htio se posvetiti redovničkom životu. Pokušao je, i na savjet duhovnih učitelja opet se povratio u građanski stalež. Razlog je bio: preosjetljiva savjest. Osnovao je obitelj. Radio je u zdravstvenim ustanovama.

Svi ga poznajemo kao čestita čovjeka, uzorna muža i oca, idealnog rodoljuba i intelektualca, kremenitog katolika i ortodoksnog vjernika, savjesnog namještenika i predavača, vjernog prijatelja i nezaboravnog kolegu.

Kad bi me netko upitao - naglasio sam braći dominikancima - što mi se na prijatelju nije dopalo, ne bih znao reći. U pedesetak godina života nisam sreo bezazlenijeg čovjeka. Kao da Adam u njemu nije sagriješio. Na trenutke je naivnost još više pojačavala

ovaj dar nevinosti. Zamislite - istakao sam svojim sugovornicima - kršćanske svijesti. Kad mu je nakon nedavnog jakog pogoršanja bilo malo lakše, rekao je ženi i kćerki: Sve se bojim da neću umrijeti, a tako sam se lijepo pripravio. Tko će opet sve nanovo?... Bože, budi volja Tvoja!...

I prije obavijesti bio sam uvjeren da je Ante umro. Sjedio sam navečer dugo uz božićni borić, gledao jaslice, prebirao uspomene i od vremena na vrijeme kimnuo glavom i uzdahnuo: Gle, kako umiru pravednici!... Rijetka sreća: slaviti Božić isti dan i na zemlji i u raju!...

Pokušavao sam zaći u tajnu božićnog misterija, misterij života, zbilju smrti, tajnu vječnosti.

Sve je logično onom koji vjeruje! Sve je shvatljivo onom koji ljubi! Sve je lako onom koji se pouzdaje!

Zar život ima značenja bez vječnosti? Zar ima vječnosti bez Boga? Zar Boga možemo shvatiti bez ljubavi? Zar Božić nije najbolji dokaz božanske ljubavi? Zar smije strahovati onaj koji ljubi?

U svjetlu božićne tajne ljubavi život dobiva novo lice, smrt postaje dražesna, a vječnost neposredna!

Ne mogu zaboraviti prizor iz te iste sobe gdje je umro Ante, nekoliko dana pred Božić! Umirao je težak bolesnik. Svjestan da nestaje zauvijek. Veoma se mučio. Brojna rodbina okružila je bolesnikovu postelju.

Uz Antu bili su prisutni isti oni koje je odanost dovela i na Božić. I još jedan svećenik više, koji je imao uza se i Sakramenat Života. Sabrana družina uz susjedni krevet poštivala je molitve koje smo glasno molili s našim prijateljem. Željeli smo da i susjed-bolesnik osjeti sreću na prelazu iz vremenitosti u vječnost. Ponudili smo ljubazno njegovoj supruzi, ali nas je iznenadio odgovor. Ne! On ne treba života! Umro je u tami duha. Bez nade. - (Uvijek žalim što nisam doznao gdje je bio nastanjen ovaj bolesnik.

Zanimalo bi me da li su tražili crkveni sprovod. Ako jesu, onda su vjerojatno tražili tri svećenika. Žele "paradu" uz dvostruku smrt! Žalosno i svakidašnje iskustvo!)

Dobro je rečeno da u gradu nije lako i jednostavno umrijeti. U to sam se osvjedočio kad smo sređivali pogreb pokojnog prijatelja. Sva je sreća što je bio član Posmrtne zadruge sv.Josipa. Inače nas troje, i uz pomoć osobnih kola, "lutali" bismo još jedan dan.

Osim kompliciranosti samog službenog procesa, tu je obilat snop drugih konvencionalnih društvenih obveza. Osmrtnice, novinske obavijesti (i nakon svega zahvale), vijenci, kondoliranja itd.,itd. Promatram i razmišljam: Koliko truda, troška, suvišnosti! Sve ndoknađujemo uvjerenjem: Pokojnik nam je bio drag, ovo je posljednje što mu iskazujemo na ovome svijetu, naša ljubav ne smije poznavati granica!

Zanimljivo je i vrijedno istaknuti da moj pokojni prijatelj nije u cijelosti dijelio ovo mišljenje. On je na primjer želio biti pokopan u skromnom odijelu kako bi ono bolje moglo poslužiti kakvom siromašku.

I još nešto. Iako nije mogao predvidjeti tako brzi rasplet životne drame, već je dugo sve bilo u savršenoj pripravnosti. Grob osiguran. Svi dokumenti na mjestu. Sve informacije "za slučaj slučaja" detaljno napisane. Sve pripravno!

Ali ne samo to. Ante je dušom bio spreman za prelaz preko mosta života u luku vječnog mira. Budite pripravni! Uvijek na sakramente, redovito na misu, trajno u molitvi! Kad je morao u bolnicu, odmah traži sve sakramente. Bez bojazni, s puno vedrine. Tako rade duhovni velikani vječno mladog kršćanstva!

Otpratili smo na blagdan Nevine dječice svoga prijatelja do groba na Mirogoju. Bilo je malo kišno i maglovito popodne. Nisam sklon raznolikim naglašivanjima kojekakvih koincidencija, ali se ne mogu oteti uvjerenju da Antina smrt baš na Božić i

pokop na dan Nevine dječice nisu u Božjem promislu izražajno određeni. Zar ovako bezazlena duša nije zaslužila usnuti na dan Bezazlene Božanske Radosti, a potražiti pokoj u okrilju darežljive majke zemlje na blagdan Nevine djece čiju je nedužnost i nevinu naivnost zračio cijelim bićem naš dobri pokojnik!

Što više razmišljam o svom prijatelju i o svemu što je pratilo njegov životni tok, a naročito posljednje trenutke, to logičnije dolazim do uvjerenja da je naša katolička zajednica vječni čudesni fenomen koji neprestano nesmanjenom snagom i poletom raznosi svijetom vječnu božićnu tajnu: rađanja Boga u neumrlim dušama preporođenih ljudi.

Vjerujem da nikada neću zaboraviti ovaj posljednji susret sa svojim prijateljem, i to na međi vremena i vječnosti, a još k tome u tihom smirenom popodnevu Božića 1966.

DANICA 1970.

LIJEVAČ MAJČINA SPOMENIKA

Želimir nije bio ni visok ni malen, najljepša i najpoželjnija visina muškarca. Stas mu je bio ugodno vitak, iako je bio poprilično atletski građen. Nisu mu mišice pucale od čvrstine, niti se prsa nadimala tvrdinom i gordošću, ali je bio istinski jak. Lice mu je bilo lagano ozareno plamenom bojom, a oči izranjale iz neke azurne daljine. Kosu je uvijek nosio kraću od svojih kolega vršnjaka. Govorio je tiho. Imao je svojih ljudskih vrlina i praznina. Stoga je bio drag i nedrag, kako kome. Nešto je bio stariji od poratnog vremena. Dijete rata. Sam. Iznikao među ruševinama. I uspio uputiti se stazom životnog uspinjanja.

Te žarke srpanjske subote sjedio je u hladovini, neposredno uz ljevačke rupe iz kojih je provirivao i po koji žutosmeđi plamičak, a toplina neugodno mirisala. Njega to nije mnogo smetalo. Navikao je na oganj i žar, već je proveo tolike godine u izradi umjetničkih većih i manjih figura, skica, reljefa, poprsja, spomenika što su se smjestili pri dnu najdulje zagrebačke ulice. Nitko ne bi pomislio da se u tako neuglednom dvorištu, ispunjenom ogorjelim otpacima željeza, negativa i pozitiva kalupa i kojekakvih drugih potrebnih predmeta, odlijevaju u bronci tako vrijedna umjetnička djela.

Majstori lijevači znojili su se obilno i rodno, nabacivali šale i po koji put odapeli kakvu težu riječ. Težak je njihov posao. Mala kućica, neugledna i trošna, služila im je za kancelariju, pohranu manjih gipsenih figura, odlivenih ili za lijevanje; za spremnicu odijela i flaša pića, jer se požar mora na vrijeme gasiti, ne samo izvan nas, nego i onaj u nama. Nije im bilo previše krivo što Želimir subotom ne radi, ali se nisu

mogli s njime sasvim u tom ni složiti. Svatko ima svoje uvjerenje, u redu. Čovjek je slobodan raditi i misliti po miloj volji, ali biti iznimka među ovim ljudima, to im nije išlo u glavu.

Često je zapodjenut razgovor o suboti, ali Želimir je uvijek mirno i s pravim uvjerenjem navodio riječi knjige Izlaska, označavajući poglavlja i retke: Ovo je zapovijed Jahvina: sutra je dan potpunog odmora - subota... Sjeti se svetkovati dan subotnji. Šest dana radi i obavljaj sav svoj posao. A sedmoga je dana - subota, počinak posvećen Jahvi, tvome Bogu. Tada nemoj raditi nikakva posla.

Želimir je svaku subotu savjesno svetkovao, ali bi ponekad navratio i u ljevaonicu, jer je teško izdržati bez kolega, a nekad bi ga i put nanio, pa ne bi bilo lijepo proći i ne javiti se. One sparne subote imao je i još jedan ozbiljan razlog. Nije mogao ne doći.

Pred koji dan lijevao je malu skulpturu - skicu za spomenik Majke. Umjetnik je ostvario malo neuobičajenu zamisao. Nadahnuo ga je događaj iz rata. U jednom našem selu, u središnjem dijelu domovine, nastradali su svi muškarci, i mlađi i stariji, i starci i dječaci. Što ne poginu, to ruka pokosi. Brojne udovice. Sva ognjišta namočena crnom čamotinjom. Sudnji dan, dan smrti, bez izlaza. Suza beskraja, čemerika beznađa. Žene u procijepu zova života i oplakivanju uništene sreće. Majke bez djece, muževa, okovane nemoći prenošenja novih izdanaka krvi i životne punine... Zar će nad tim selom nasilnog uništenja zavladati noć bez kraja?... Tvorče, pomozi sada!

Kad se rodilo prvo muško dijete iza rata, u selu se slavio njihov Božić. Sunce je sjalo ne samo s nebesa, ono se rodilo u svakom domu, u svakom oku, u svakom cvijetu, u svakoj ptici. Nad selom je lebdio nekakav čudovišan vijenac duginih boja, čula se neobična glazba, pjevanje psalama, sva su zvonca na ovnima,

jundićima skladno prestizala praporce i bronze na konjima, osluškujući na mahove slavljenje crkvenih zvona, kao da po njima udaraju anđeoske ruke. Stara je baba Matija iznijela unuka, još nepovijena, i digla ga visoko iznad svih glava, okrenula se s njime na sve četiri strane svijeta i kliknula: ovo je naš Domagoj! - prvi, ali ne posljednji! Opet počinje naša loza. Danas je Božić našega sela - dan života.

Gledao je Želimir skulpturu produljenim pogledom i nikako nije mogao stići do kraja. Baka je stala kao nesustala klisura i cijelom glavom nadvisivala snahu, a pred njom snažan dečkić. Dvije majke i ispunjana nada, budućnost... Smrt je zakočena, život je planuo, krv je provrela, selo je ovjekovječeno u novom stvaranju...

Nije mogao skinuti oka ni s bake, ni s mlade majke, ni s maloga muškića. Mozgom su mu kipjele misli, zalijetale se jedna u drugu, ispreplitale, sudarale. Zatvorio bi oči da malo odmori duh, ali predaha nije bilo. Još veća navala i uporno traženje vrelih odgovora. Zašto se baka drži onako gordo, ponosno, čvrsto i gleda netremice daleko, daleko i kao da nešto broji po beskraju, a nikako ne može završiti? Kroz oči joj suklja smirena radost, a otvorenim usnama kao da sriče zahvalu Bogu - tvorcu, svemiru, zemlji, svome zetu, snahi, unuku, susjedima, domovini, selu, prirodi, stoci, svim stvorovima. Došao je blagoslov, sad će i njeno ognjište imati branitelja, poslenika, bojovnika.

Želimir je sve teže disao, stiskao je usne i zube, činio grimase na čelu i ravnim obrazima. Prenio je pogled s bake na mladu majku. Ona je utonula u sreći, doživjela svoj trenutak i nestajala u milju doživljaja punine. Njezina je krv progovorila pravim glasom, ona nije samo žena, ona je majka, darovateljica, izvor, usrećiteljica, životvorka. Zašto je majčinstvo iznad svega stvorenoga, osunčano božanskom zrakom,

ovjenčano beskonačnošću? Ne može se proniknuti, jer je beskraj!

Želimir dalje nije mogao izdržati. Uhvatila ga je omaglica, osjetio je strahovitu vrućinu u cijelom biću, srce mu je snažno udaralo, u polusvijesti je počeo oštrom silinom prolaziti film... Teta mu je pričala često puta, i to uvijek u suzama, kako je i na Kustošiju za vrijeme posljednjeg rata palo nekoliko bombi. Jednako kao i na Borongaj, Maksimirsko naselje, Kaptol. Izgubiše živote nekolicina fratara - otaca dominikanaca. Srušeno je nekoliko kuća, dva samostana oštećena.

- Tako bomba uništi i kuću tvoje majke, moje sestre. Našli smo je mrtvu, zatrpanu ciglama i daskama. Tebe smo našli živa ispod nje. Zakrilila te čitavim tijelom. Još si bio malen, u pelenama, neozlijeđen. Njezin se život ugasio, a tvoj je ostao čitav. To znaju samo majke.

Dok su kolege polijevale Želimira vodom po licu, on je isprekidano ponavljao:

- Uzbuna! Stižu avioni, padaju bombe, moja je majka usmrćena. Bježimo!

Nisu lijevači znali što se zbiva, mislili su da ga udarila vrelina žege. On je pomalo dolazio k sebi, žustro zgrabio skulpturu, počeo privijati na prsa, ljubiti.

Zagledao se u dječaka skoro obezumljenim pogledom. Gledao je u njemu sebe. Počeo se prisjećati prvih uspomena. Teta ga je uzela u svoj dom, odgajala, naučila hodati, uputila u subotarsku družinu, dala na zanat, branila od osjećaja - siroče bez majke. To je nekako prikriveno uspijevalo u ranim godinama. Jednom je stigao udarni trenutak: ja nemam majke, ja sam siroče; dobra teta uvijek ostaje teta, ona nikad ne može postati majka. Počeo je plakati tako silovito i iskreno. Otada njegove oči ostadoše malo zastrte laganim oblačkom sivila, slične plavom moru,

kad se bijela maglica razastre po mirnoj površini. Majčin nepoznati lik kao da se utkao u čežnju, koja nikad neće biti ispunjena.

Želimir je bio vrstan lijevač. Figure je odlijevao duhom i srcem. Ali posebnim raspoloženjem uvijek je izlijevao figure Majke. I svaki put ulijevao je u taj rad neku posebnu oznaku, koju je naslućenu doživljavao kroz pomalo zaplakane oči. Pitao se bez pitanja: možda je moja majka imala baš ovakav izgled?... I kad god bi uspješno dovršio lijevanje figure Majke, samo od sebe progovorilo bi ranjeno srce: dođi majko, dođi, evo tvoga sina... Dugo bi osluškivao, hoće li se oglasiti jeka i začuti kakav zov, a onda bi utonuo nekamo daleko, daleko kroz poluotvorene zaplakane oči. Neupamćene majke darovateljice i mučenice, samo se pojavljuju kroz sjetnu suzu i nedogorenu ljubav!

Želimir nikad nije mogao doživjeti Majku!... I nikad nije uspio postati usrećen. Majka je nenadoknadiva!

Zbornik "BEZ OCA I MAJKE",
Zagreb, Salezijanci, 1979.

U SUTON PTICE PJEVAJU

DANKULA ČUVA MRCA

Jesen je bila 1943. sunčana i žarka na jugu Domovine. Pogotovo uz more. Ljudi su s jedne strane odahnuli. Talijani su nestali ko sina prid suncem. Ali žestina rata nije jenjala. Naprotiv, bivala je sve oštrija jer se krenulo prema odlučujućoj završnici.

Rujanska noć toliko je bila srebrena da se načas zaboravila krv i patnje. Pokoji pucanj ili reflektrorski zraci među Kornatima vraćali su trenutačni zaborav u stare tokove ratnog doživljavanja.

Prid mrtvačnicom nevelikog, ali pažljivo izgrađenog groblja, koje se pripelo poput bršljana uz bilu litičastu glavicu, sidio je čovik u bilom laganom starom ogrtaču i napeto motrio kanal, more, otočiće. Pokatkad bi se digao sa stolice, otpuhnuo nekoliko puta, sio i pažljivo osluškivao. Mrtvi su mrtvi, ali se živih triba bojati. Svaki bi šušur u groblju primitio na vrime. Ustajala tišina kao da je pogodovala pažnji.

Nije Dankula bio plašljiv, ali groblje je groblje. Tu su brojni otpočinuli, zaustavili se na svome putu. Jednoga od njih, najnovijega, on sada čuva. Taj neće ostati u ovom polju mira, pokopat će ga u rodnom selu. Odvažio se na čuvanje, razumljivo uz pristojnu nagradu, jer triba živiti. Rat je odnio sve, mora se čovik snalaziti pošteno za koricu kruha.

U mislima je i nehotice pribirao poznate pokojnike, njihove sudbine, putove raškršća i nedoumice. U mozgu mu se kovitlalo toliko pitanja o životu, smrti, smislu svega šro postoji, da nije dostizao ništa rasplesti, razoputiti. Nije on bio nikakav umnik, već jednostavan, pošten čovik, neposredan i siromašan, ali sva ta pitanja hvatala su se noćas njega nekako nasilno poput polipa i neće nikako da odu.

Olakšanje mu je dolazilo s fortice, na kojoj su mornari dežurali, davali i primali signale, budno pazili kretanje lađa u kanalu i dalje među kornatskim otočjem. Tvrđava mu je bila doslovno iznad glave. Vojnici su pomalo i razgovarali i ponekad zapivušili.

I nehotice Dankula se počeo, reklo bi se, neositno uspavljivati. Misečina, tišina, posebno dah groblja, iako neugodan, nosili su ga malo pomalo dalje od njega. Lanterne su ga od časa do časa nekako budile, ali to je bilo samo za trenutak. Ponekad bi malo klonuo glavom, ali bi se ubrzo trznuo jer je ipak među mnoštvom koje mramorno šuti a to je teže od govora i vike.

Dok je tako plovio polustvarnim prostorima, pomalo odumirao, vraćao se k sebi i opet tonuo u polumrak, najednom začuje blize korake, i to teške, nesigurne, a uz to i poluglasno nerazumljivo mrmljanje. Razbistrio se u hipu, poput opreznog zeca odmah je bio u pripremi, obišao munjevito pogledom groblje i napeto osluškivao. Jest, hod je ljudski, glas je muški. Sve se u njemu podiglo na obranu. Iako je bio prosungačina od gotovo dva metra, narastao je u času viši od Fortice svete Ane. Mekana i proritka kosa narasla je poput trnova grma. Oči su se razrogačile, uši proklempavile i smrzle a srce burno oglasilo.

Srićom je nenadani noćni došljak skrenuo s ulaznih bilih skalina na desni mali prolaz i prid Dankulom se ukaza prav lik čovika s crvenom šibenskom kapom i bilim zavežljajem u ruci. Proleti mu misao poput sivnice za litnih noćiju: ako je živi stvor, šta će u ovom mirnom polju mrtvih; a ako je mrtvac, otkud se vraća iz društva živih? Još nije pravo ni sustigao misao kadli se neznanac zaustavi na nedalekom grobu i spusti zavežljaj. Dankulovo uznemireno oko uoči još neuvele vince-krune i siti se da je tu prid kratko vrime pokopana gostioničareva žena. Odmah mu proradi krv a pluća olakšano odahnuše. Samo ledeni pot osta

na čelu za svidočanstvo misecu koji ga je netremice s posmijehom motrio.

Gleda Dankula krčmara, poznaje ga ko staru austrijsku banicu i nikako ne može svezati zašto je on noćas došao na grob svoje žene. I još uza svu zabranu kretanja. Talijanski je koprifoko pristao, ali je novi proslidio isti befel. Šta mu je bilo u tavajolu koji se obilato našešurio uz novi grob? Nije mogao nikako sustignuti odgovor. Samao je gledao poluotvorenih usta. Nije se usudio javiti ni zbog sebe, ni poradi poznanika. Čekao je ali nije uspivao ništa smisliti. Zahvatila ga je praznina. Disao je usporeno da ne probudi tišinu. Grobovi su ga šutnjom pratili u iščekivanju. Njihov bili mramor između borova i cimpresa prigušeno je blidio, nestajao. Slova su na spomenicima nestajala poput maglice u misečini. Vitra nije bilo ni najmanjeg daška, a vojnici kao da su pozaspali. Vrime se duljilo i prisporo odmicalo. Samo su ostala dva živa lika u starom groblju - jedan stoji nesigurno uz friški grob a drugi nemirno motri iza najgornje pozide i ne zna što bi učinio. Za nj je glavno rišeno: živi je čovik prid njim, i to poznanik. Pola se straha iscurilo, ali nepoznanica ostaje. Nema druge, triba pričekati strpljivo i oprezno. Jest mučno, ali je pametno i korisno. Izbor je određen.

Dok se Dankula provirao u tim mislima, zatvarao, umicao, plivao livo i desno, okrznuo se o greben, ponovno snalazio, oglasi se gostioničar, ali razumljivije negoli pri uspinjanju uz stepenice groblja:

- Karmela, dušo moja, evo sam ti došao da te obiđem, da se s tobom malo porazgovorim. Nije ura, ali eto. Znaš da mi je bez tebe samotno, pusto. Bila si dobra, radišna. Ali Bog reče i ti ode. A ja ostadoh ko suha grana. I donio sam ti malo ila. Još naša krčma radi, ali bez tebe. Sve je rat usporio, a šta možemo. Tko zna što će sutra biti? Ti se bar više ne moraš ni za šta brinuti. Ali meni je draže da sam još živ.

Malo poposta kao da osluškuje. Začu se tiho plakanje, gotovo neprimitno. Livom rukom malo obrisa oči, pa čelo i podvoljak. I u šutnji čeka i čeka...

Gleda ga Dankula sa svoje povišice i u nekom nerazumljivom čuđenju ne zna sam šta bi zaključio. Iz osluškivanja krčmarova samogovora, koji nije tekao ni glatko, ni potpuno povezano, a također iz nesigurnog laganog njihanja tilom, bio je prilično nazrio da je pomalo vintav. I tada mu se poče sve lakše rasplićati. Još to nije ni sasvim sustigao, kad začu opet govor.

- A? Ne odgovaraš mi ništa? Je li? Nisi se popravila. Ostala si kakva si i bila. Dobro, dobro. I ja se znam naljutiti.

I opet krčmar umuknu. Sve se slivalo u produljenu zgusnutu tišinu. Ljudi su u obližnjim kamenim kućama u polustrahu nemirno spavali. Krešimirov grad bio je polumrtav. Rat je navukao pustoš. Kameni krov katedrale uvukao se i nije se usudio niti pozdraviti misec. Kanal je očekivao gosta. To može biti vitar, sirena, zrakoplov, topovnjača ili... Ali nitko te noći nije došao. More se odmaralo u nemiru. I ribe.

- Zbogom, moja draga Karmela. Ne oglašuješ se pa odlazim. Ali opet ću ja doći. Zbogom, počivaj, naradila si se dosta u nedugom životu.

Smota ubrus i polako ode. Gleda ga Dankula kako odšembrlja niz široke skaline i nešto sebi priča. Zamaknu. Ubrzo se topot koraka izgubi.

Prvo iznenađenje završilo se sritno. Sav taj splet nenadnosti provitrio mu je mozak da ne misli na mrtvaca koji leži u maloj izbi iza njegovih leđa. Srvala ga bolest u cvitu mladosti. Dankulin je pogled po grobovima bio podosta olakšan. Novi događaj svratio je na se pažnju i odmorio ga bar za treptaj oka. Tako je i vrime brže oticalo. Po zvizdama je zaključio da mora biti pola noći. Grka je nagrada čuvati preminulog, i to baš na groblju.

Dok su se tako nepovezano rojile misli u Dankulovoj glavi, oko mu zape za ostavljene stvarčice uz Karmelin grob. Šta bi to moglo biti? Učini mu se nešto nalik na pijat i bocun. Protrlja oči i kao da sam sebe prikori zbog te pridodžbe. Opet pogleda i učini mu se još jasnijom istovitna slika. Ali tko bi se usudio s groba uzeti? Posta neodlučan. Pade mu na pamet glad, neimaština, krčmareve mogućnosti... Zaključi da Karmeli neće biti krivo ako se on okoristi dobrotom njena muža.

Pođe, ali se hitro vrati. Mala je razdaljina, tek nekoliko koraka naniže. Odvaži se, oprezno spusti kraj kapele i zasta nedaleko od groba. Opet ga spopade neodlučnost. Možda mu se priviđa? Nije. Vidi jasno pun tanjur, manju flašu i nešto zamotano u biloj karti. Mravljom stopom ide bliže, sagne se i uviri da je gostioničar ostavio pola pečenoga pulastra, komad bilog kruha i pola litre zlatkaste žutine. Počne se sleginjati i opet naglo uspravi. Gleda, ne može ništa misliti, udaraju ga bojazni, nesigurnost. Najednom mu blisnu: bolje da ja gladan potrošim negoli mačke ili ptice odnesu. Uzme oprezno i vrati se natrag. Naglo je poio polovinu kruha i mesa, drugo je zamotao u papir, to će poniti ženi da se i ona malo omrsi i osladi. Ali kako joj reći? Odmahne rukom i sam sebi šapne: ima vremena da se smislim. Nagne bocunić, napi se željno i uzdahnu: ajde neka. Sanese prazno posuđe i ostavi uz grob Karmele, ne misleći u taj čas ni na što. I bi mu lakše. Više ga nije ni polusan mučio a zora se bližila.Opet oživješe vojnici, odnekud doprije zvuk aviona i grunu top.

Naslonio se Dankula čelom na kameni zidić i utonuo u neodređenost. Netom se poče življe pomaljati zora, začu ponovno uz skalinadu isprekidani glas i bat cipela. Tko je sad? Nije dugo čekao. Odmah je pripoznao svog ponoćnog positioca, koji je vrcem pošao Karmelinu grobu, ponovio noćašnji monolog u oba

dila, ostavio donesenu posudu, uzeo prazno suđe i izgubio se nesigurno u sivilu praskozorja. Dankula je bez oklivanja sišao, uzeo zdilicu, ustanovio da je u njoj kolač od rožate, potrošio i posudu sakrio u grmlje. Bočicu likera ispijao je polako. Razmišljao je bez naprezanja: nikad čovik ne zna šta ga može iznenaditi, doći nezgoda ili posrićenje. Umisto neprilike ja se dobro pomogao i okripio. I još živ.

Na nov zov dana Dankula se spustio kući da prospava. Nagradu je dobio dvostruko. Ali rat je rat, pa nikada ne znaš kako će se svršiti. Nesigurno cestom, još nesigurnije morem, mrtvac ostao još jedan dan u grobničkom kutku a Dankula opet na čuvanju. Kad se unoćalo, pade mu sama od sebe misao: hoće li moj gostioničar i opet doći noćas? I zaista, ponovio se u dlaku prizor iz prošle noći. I to u oba čina. Ali završetak je bio neočekivan, kao što i u životu biva često. Srićom je sve dobro svršilo.

Kad se Dankula poslužio ilom i pićem, htio se rišiti otpadaka, pa je sve to skupa pribacio priko zida groblja na ulicu. U tom trenutku uz groblje su prolazila dva lučka radnika; imali su propusnice za noćno kretanje. Kad su ositili da im po glavi padaju kosti, obezumljeno su počeli galopirati strmim ulicama, punim stepenica od uglačanog ljutog kamena, i gromoglasno zavijati:

- Kosti, kosti...

U Calle Larga zaustaviše ih dva policajca. Netom su saznali zašto radnici tako divlje skaču i viču, požuriše prema groblju.

Oni uza stepenice s isukanim revolverima a prema njima napiti krčmar s praznim posuđem. Policajci viču:

- Stoj!

A krčmar se zanosi desno-livo i veli:

- Stoj ti, baš me briga...

Kako se on primiče, policajci počeše malo uzmicati. Sve to motri Dankula i primišlja: past će krv, viruj mi se. I da se to ne zbude, viknu policajcima:

- Ovde stražar od mrtvaca.

I strilovitom brzinom doleti u bilom ogrtaču prid gostioničara. Kad ga ovaj uoči onako bilog, diže ruke, ispusti prazno suđe i samo poče drhtavim glasom mucati:

- A - a - a...

U tili čas se otrizni i posta potpuno svistan svega. Pogledaše se sva četvorica i pripoznaše.

- U mene svi na večeru - reče krčmar.

- I ona dva priplašena radnika - doda Dankula.

DANICA 1985.

ŠVERCERI, GROBLJA, FINANCI

Osma jesen iza drugog svjetskog pakla bila je ugodna, iako kišovita. Stvorena za plandovanje, ako ne moraš raditi na polju ili u šumi. Ta se neočekivana okolnost pružila Juri i meni. Imali smo besplatnu mršavu hranu, a mogli smo se izležavati dan i noć. Čitali smo do besvijesti, od prve sunčane zrake do polumraka. Sva sreća da nismo imali električno svjetlo, pa su nam se oči uspješno odmarale u dugim noćima. Sasvim razumljivo razgovarali smo obilno i sadržajno, od postanka svijeta do Darwina i Hitlerova nestanka. U početku je Jure bio šutljiviji, iako mu je bilo rečeno tko je njegov sustanar. Kasnije je bio ugodno glagoljiv i otvoren. Slagali smo se i dijelili dobrotu dobročinitelja. On je nikao ispod Biokova. kršar, litičanin, očvrsnuo na oporom kamenjaru, spečen od sunca, bure i snijega, promućuran i određen. Neko vrijeme pridružio se čuvarima reda i postao časnik, ali se brzo vratio svojim docima, sadio duhan i popijevao vilovito:

Sveti Jure, na vrh Biokova,
nek ti mila bude pisma ova,
ubio si zmaja ognjenoga
slaveć ljubav Boga jedinoga,
na nas pruži ti vitešku ruku,
pritvori nam u veselje muku,
da se sritno svojoj kući vratim
i u švercu lice ne oblatim.

I tako mi ljudikamo do kasno u noć, ono što se veli, dok ne utoneš u bezdan snova. Ponekad se i nehotice trznemo i proslijedimo govor, ali kad vidiš da drugi

tiho spava ili pomalo hrče, i sam se ponovno ubaciš u brazdu zaborava.

Tako smo se mi, moj dragoviću, dok sam ja bio vrljak, jedva sedamnaest godina, poče Jure svoj doživljaj, jednom upustili na opasan put, u šverc duhana. Znaš kako je, zemlja posna, malo je ima, nas u kući dosta, na otkupu duhana dobiješ nešto, ali malo je to za cijelu godinu, za sve naše potrebe i potrkušice. Treba se snalaziti. Jedni odu u daleki svijet, to su oni najokretniji, pa trguju, nose na sebi mali dućančić, svakakvih drangulija i tako dobro zarade. Drugi se razmile kao zidari po primorju, otocima ili krenu uzbrdo po svojoj zemlji. Neki opet, to su oni kržljaviji, nemoćniji, odu u prošnju, u prosjačenje. I vjeruj mi lijepo se pomognu. Ima svijeta dobra i mislostiva.

Nas nekolicina, ja sam najmlađi u družini, odlučismo pred Božić obaći nekoliko poznatih sela prema primorju i zaraditi koju paru. Pripremili smo duhan, poslagali torbe i manje vreće, razvidili kretanje financa i kad je unoćalo, krenusmo. Idemo u manjim grupicama, jer iznenadi li nas zasjeda, lakše se razbježimo. Obično se bira i malo ružnije vrijeme, jer tada financi ostaju u svojoj postaji, osim da su revni ili doznali za naše nakane. To bijaše moje prvo švercersko iskušenje.

Idemo mi, idemo, noć tamna poput pakla, spotičemo se o kamenje po kozjim prtinama, ne smijemo ni glasno govoriti, osluškujemo i lijevo i desno da nas ne iznenadi patrola. Odmakli smo dobar komad puta, malo sjeli da se odmorimo, težak je duhan, okvasili grlo i stali se dogovarati kud će koji. Moj komšija i ja okrenusmo na jugoistok. Poznam dobro kraj. Nismo mnogo odmakli, kad li poče po koja kap rosulje. Ne bi nam drago, ali ne možeš ništa. Mi sve dalje, a kišica primiče sve jače. Gledamo kamo bismo se sklonili, kad pred nama groblje. Predloži moj suputnik da se sklonimo u mrtvačnicu, stari kućerak

koji je uvijek otvoren. Nije to njemu ništa, on je očvrsnuo u švercerskim šalabazanjima. Ali opasno je da se oba sklonimo, mogu financi banuti, tko zna. Predloži moj drugar da će najprije on malo prodrijemati u mrtvačnici, a ja da ostanem na straži i u slučaju opasnosti da ga hitro probudim. I bježimo glavom bez obzira, svak na svoju stranu.

Stojim ja pod velikim hrastom tik uz groblje, brižljiv na svaki šušur, od prevelike slobode ne smijem pravo ni pogledati preko križeva, ukočenio se kao stup.

Prošlo neko vrijeme, kiša ne jenjava, ja se sve pomalo uvlačim u se, ježurci me prođu i razmišljam, bih li sada ja malo u mrtvačnicu a kolega na stražu, da se malo spustim, ugrijem. Upravo još nisam ni domislio sve, kad kroz mrak ugledam dvije velike sjene i nad njima po jedna tanka cijev. Trče hitro kroz groblje i uletješe u mrtvačnicu.

Ja se skamenio. Kad sam u strahu spojio da su financi, pograbim procak i vreću i bježi. Kuda, ne znam. U noć.

Šta bijaše dalje?

E, moj prijatelju, kad se ujutro nađosmo u selu, priča meni moj komšija, sav zelen, crn poput starog opanka. Ušao on u mrtvačnicu, napipao mrtvačka nosila, stavio duhan u uzglavlje i legao na njih. Kad mu ostudilo, potegao je po sebi drveni poklopac. I pomalo zečki drijemao. Jure čuva stražu, opasnosti nema.

Kad se otvoriše vrata mrtvačnice, on se probudio i misleći da sam ja, malo nadigao poklopac i na svoje zaprepaštenje opazio obrise pušaka i vojničkih kapa. Krv mu se sledila u tili čas. Gotov je. Financi silovito uletješe, skinuše brzo kišne kabanice, puške, šapke, otresoše se, zapališe žigicu, pokupiše triješće i

naložiše vatricu da se osuše i griju. Jedan sjeo na dnu nosila.

Moj suputnik zaustavio dah, muči se i znoji, puca od prigušenog nedisanja i kad više nije mogao izdržati, prodere se poput vola kad ga mesari tuku: "Ni mrtvu mi ne date mira!" Čim financi čuše glas iz nosila, tako se obezumiše da nisu mogli lako pogoditi vrata. Nekoliko puta očešaše nemilo zid, pa kad ih silovito napipaše i otvoriše, nestadoše u tami kao da ih je noć progutala.

Ni moj drug nije oklijevao, zgrabi duhan i bježi. Nađosmo se srećom, kako rekoh, na brzinu rasprodasmo duhan i onako smlavljeni od straha i mokrine jedva dočekasmo da se malo okrijepimo u gostionici na raškršću putova kod nadaleko poznatog kuma Mate.

Dok smo žurno i slasno kusali gustu manistru, dobri Mate nam je nosio još pušeću masnu govedinu i obilato domaćeg kruha ispod sača. Bio je poznat zbog svoje plemenitosti i domaće hrane, pune mjere i umjerene naplate. Vidio je na nama da smo mladi, izgladnjeli i prokisli. Primače nam i bukaru crnog vina koje govori devet jezika. Iskapismo gotovo na dušak, sve se u nama bilo zapeklo i odahnusmo.

- Ljudi moji, poče kum Mate, da vi znate šta ja noćas doživi. Legao sam dosta rano, jer zbog kiše nije bilo u krčmi nikoga. I zaspao tvrdo, kad iza pola noći netko razbija vrata od kuće. Skočim se, oprezno provirim kroz prozor i vidim dvije spodobe gologlave, u uniformi, a na nogama im gamaše. Velim ja: "Lakše, ljudi, trebat će vrata i sutra". A oni digoše glave prema meni i obje ruke, pa u čudnom dvoglasu zamumljaše: aaaaa... Oslobodi Bože, mislim u sebi, a šta je ovo. Malo bolje pogledam i pıepoznam financijsku uniformu. Odmah se dosjetim.

Siđem, otvorim, uvedem obojicu u kuhinju. Pitam, šta im se dogodilo. Oni samo: aaaaa... "Odstupi, vraže, od krštene duše", rekoh da, i prihvatim se posla. Najprije im ispečem dobru kavu i stavim malo ruma. Kad su popili po fildžan, nalijem im po čašu domaće gorke pelinkovače. I progovoriše. Ispričaše mi sve. "E, moji ludijaci, nisu to mrtvi, već šverceri". Uto se počelo malo rasvićati u sumornom sivilu, oni požuriše u mrtvačnicu, nađoše puške, kabanice i šapke. I malo mladog duhana kao biljeg.

Mi se dva pogledasmo pa kao u šali odgovorismo zajedno, gledajući netremice u kuma Matu: "Opasniji su živi od mrtvih".

Dugo sam se u noć smijao Jurinoj istinitoj priči s prvog švercerskog kreševa, koje za sve završi najpoželjnije.

To bijaše, veli Jure, na prvom okršaju. Ali čuj ti mene što se meni osobno dogodilo na jednom od tolikih kasnijih švercerskih zgoda i neprilika.

Jednom nabasao ja i moja dva plačidruga baš na financijsku zasjedu. Srećom nisu u nas pucali. Pobjegosmo mi kao zečevi. Mladi, zdravi, hitri, nedostižni, opanci gumenjaši na nogama pa se ne kliže, dosta tmično, gore gotovo i nema, sve samo žbunje, drače, daleko od ceste isela. I svak na svoju stranu bježimo kao vjetar. Dođipam ja tako opet do malog groblja, prepoznam crkvicu, znam gdje sam, ali nikako ne smijem u groblje. Strah me od mrtvih, iako znam da je neopravdano.

Popostanem u zaklonici i kad me obhrvao umor, odlučim uskočiti u ruševnu mrtvačnicu kroz prozor koji je bio prema putiću. To učinim, prekrstim se i sjednem na nosila. Glava klonjiva, oči se lijepe, ali sna blizu nikako. Zakljajam koji trenutak pa se nemirno trznem i odmah kroz zid vidim stotine križeva. Mučim se tako i kinjim, kad najednom zazvoni Zdravomarija. Sav sretan da je netko živ blizu mene, poskočim veseo i otvorim hitro vrata mıtvačnice. Kako ja otovrim, remeta pogleda prema meni, prekinu zvonjenje i

poleti preko groblja kao strijela. A ja naivno i bezazleno, ne misleći zlo, izustih: "Ne boj se, ja sam". Na to on još jače odmagli. Nisam razumio njegov bijeg, uzmem duhan i sasvim rano zaredam po kućama. Svi su znali mene, ja sam znao sve njih i duhan je u času planuo.

U svakoj kući palo je pitanje: "Jesi li bolan čuo da je umro stari Grgo? Jučer preminuo, a danas će biti sahranjen. Povukodlačio se. Noćas je ležao u mrtvačnici. Kad je naš zvonar zvonio u zoru pozdravljenje, on otvori vrata i veli mu: "Ne boj me se, ja sam ti". Plamenovi me počeše nemilo lizati i grijati od nožnog palca pa sve do vrha tjemena. Sjetih se da sam sjedio na mrtvacu i kako se sve to poradi mene spetljalo. Kako sada izvesti kola na suho?

Nastala prepirka, svađa između sakristana i Grgine obitelji. Oštra i nesmiljena. I da ne padne krv, ja rekoh: "Ja sam taj vukodlak!". I smiriše se na moju riječ, sve im na dlaku ispričah. Sve završi u slozi i miru. Pokopaše starog Grgu u časti kako dolikuje. A zvonar je odahnuto brecao.

DANICA 1986.

FRA DANINE ZGODE I PRIGODE

Susreo sam ga već prvo jutro, kad sam se uputio u upoznavanje prostorija tiskare "Kačić" u starodrevnom Krešimirovu gradu. Sjedio je uz svoj stroj, koji je tiskao razne formulare, letke, osmrtnice. Učinio mi se jako gromadan, a takav je uistinu i bio. Tada je urastao u najjaču snagu svog života. Pozdravio me svojim prirođenim ljubeznim osmijehom i počeo ugodan razgovor. Automat je pomalo klepetao i izbacivao gotove otiske.

- Kako vam se dopada naša skromna tiskara?

- Prvi put sam u jednoj tiskri, pa mi je sve novo i neobično.

Podigao se je sa svoje stolice i tada sam ga mogao omjeriti u punoj visini i širini. Bio je visok i pozamašno širok. U habitu je izgledao još jači, gotovo kvintal i po. Težega čovjeka nisam do tada sreo.

Glavu je imao krupnu i okruglu, oči oveće i ugodne, usne ne prejake. Iako teških omjera, isijavao je milinu, spokojnost i toplinu. Govor mu je bio jednostavan, neposredan. Poravnavao je papire i malo jače izgovarao riječi.

- Čujem da ste došli pomoći nam u slaganju grčkih slova.

- Jest, zamolio me moj profesor književnosti, koji kod vas upravo tiska svoju doktorsku dizertaciju iz područja hrvatskih kršćanskih izraza grčkog porijekla. Prvi put sam u takvom tiskarskom poslu, sve mi je sasvim nepoznato.

- Onda će vam biti zanimljivo i vrlo korisno. Naš je posao osobit i neobično privlačiv. U to ćete se brzo uvjeriti.

Upravo je naišao i upravitelj tiskare otac Bernardin, proveo me kroz sve prostorije, predstavio me svim ljudima i konačno doveo u slagarnu da mi majstor Joso rastumači kako ću uspješno obaviti meni povjereni zadatak. Bilo je to koju godinu uoči drugog svjetskog rata.

Kada smo se navečer malo hladili u samostanskom vrtu između dozrelih smokava, bio je početak kolovoza, nabaci u šali subrat fra Dane i kolega u tiskarskom poslu:

- Ne znate vi tko pred vama stoji. Ovo je živi Grgur Ninski. Jedan je od bronce Meštrovićev na Paristilu, a drugi je živi među nama. On vam je iz sela pod Visokom. Otkako se razjačao, kad zaželi uspeti se rodnoj kući, majka mu pošalje dva magarca, sveže između oba samara odeblju bukovu dasku, Dane sjedne na nju, a siromašne životinje nose ga polako uz brijeg. Nemojte misliti da izmišljam.

Sluša fra Dane, kima glavom, pomalo se smijulji i prihvaća riječ.

- E, moj dragoviću, mlađi si od mene, lagan kao perce, jedva si prešao pola kvintala, tri puta si gotovo laganiji od mene, ali te još mogu pretrčati kad god zaželiš. I još te ponijeti ispod lijevog pazuha za privagu.

Pomalo se osjeća pirkanje laganog vjetrića s mora, iz kanala, koji ugodno struji iznad kamenog krova katedrale. S fortice placka sad crveno, sad zeleno svjetlo, iz okolnih kuća dopire vonj ribe s gradela. Iz daljine začuje se potiho pjevanje podoknica. Stari grad se pomalo uvlači u tišinu noći. Između Kornata tu i tamo placne po koja svijeća na ribarskoj barci.

- Ne znaš ti, bolan, koja je to snaga - uplete se upravitelj tiskare - i veselo pogleda Danu. To ti je drugi Samson. Nek ti ispriča svoje štorije iz Zagreba, kad je bio na pregledima i kad su mu pronašli tumor na hipofizi.

Lomi Dane stabla i kamenje,
baca dive, zmajeve ognjene.

Smijuši se fra Dane i kao da i neće započe svoju odulju priču.

- Počeo je rano pobolijevati. Tek zagazio u četvrti krug godina. Ali bolest ne bira, već zgrabi i ne pušta. Tako ti ja osjetih da nešto nije sa mnom u redu. Sve neka pospanost, težina, nemam bistrine, svakim danom sve deblji, sve teži, trom, neraspoložen. I nema druge, moram na kliniku u Zagreb. Počele pretrage, vode me sad amo, sad tamo. I jednog dana dovedoše me na neurološki odjel, uvedoše u jednu manju prostoriju, položiše me na oveći stol, pun nekakvih električnih spojnica, cjevčica, spravica. Dobro me svezaše. Časna sestra donese platneni pokrivač. Dođoše dva mlada liječnika i počeše oko stola obilaziti u tišem razgovoru.

Ležim ja i mislim se: šta će sada biti? Kako sam malo nagluh, ne razumijem razgovora. Dođe mi u pamet da će me, možda, operirati. Mislim sam u sebi: pa kud mi ne kazaše da se pripravim i dušom i tijelom? Potrajala ta neizvjesnost malo dulje. I dok se ja sam u sebi suprostavljam toj neočekivanoj operaciji, sestra mi pokri glavu pokrivačem. To me još više učvrsti u uvjerenju da će biti operacija. Sunu mi u glavu da će biti bez anestezije, na živo.

Dok su se u meni lomile i sukobljavale crne misli, osjetim po tabanima električnu pisaljku, skaču iskre. Sad potpuno uvjeren u operaciju na živo, skupim svu snagu i potegnem nogama i rukama što sam mogao jače. Stol počne pucati i ja uspijem zajedno s njime se ispraviti. Liječnici pobjegoše kao opareni, a časna sestra lamata rukama i meni plačno govori:

- Što vi to učiniste; koliku štetu napraviste?

- Tko je vidio, vičem ja sav ošamućen i obezumljen, činiti operaciju bez narkoze, bez upozorenja?

Odveza me sestra hitro, pogledam ja tabane, vidim krvi nema. Sad ni ja ne znam ništa. Malo se smirim, počnem hladiti, ali još suklja u meni nemilo. Najgore me mimoišlo.

Dadoše mi ceduljicu da je predam svom liječniku. Onako zbunjen pogledam što piše. I čitam: nervno sasvim u redu, ne pokazuje nikakve znakove živčanosti. E, pa dobro, velim sam sebi i odem neoperiran.

Zagledao se ja u fra Danu i motrim ga kako se on zanio u svoju priču. Ponovno sve proživljava. Lagano se smije i treska glavom. Tad sam u trenutku shvatio njegov gromadni lik i sve pojave vezane uza nj. Otada započe naša bliska veza, česti razgovori, po koja šetnja gradom i izvan njea. Dane je žario dobrotom, milinom, bratskom susretljivošću, samoniklom pobožnošću, marljivošću, strpljivošću, smislom za plemenito, lijepo, duhovno. Bijaše mi drago što sam ga izbliza upoznao.

* * *

Hitro je prolazilo vrijeme mog tiskarskog iskustva. Upoznao sam usavršeniju Gutenbergovu abecedu, zavolio tiskarsko umijeće i ponio sobom nerazdvojni miris olova i tinte.

S fra Danom sam se susretao svaki dan i u tiskari, i u blagovaonici, i u crkvenom koru, i u vrtu. Bio mi je sve bliži. Njegova jednostavnost privlačila je ljude. Tumačio mi je stručno tiskarske poslove, bio je pravi ispitani majstor. Neko je vrijeme na njegovo ime glasila i mostarska fratarska tiskara.

Uputismo se u nedjeljno popodne u šetnju po Šubićevcu. Dok smo prolazili Poljanom, pogledaše nas dva muškarca osrednjih godina i jedan će:

- Pogledaj, Mate, ovog fratra, vjeruj mi da je ista bova.

- E, moj Ive, ni ja ovo čudo ne vidjeh odavno. Tko zna što je tome uzrok. Slušaj kako siromah puše. A pogledaj ovog mlađeg kao slamka uza nj.

Fra Dane nije čuo primjedbe, niti sam mu ih rekao. Išli smo polako borovom šumom i sjeli u debeli hlad, na suri litičnjak.

- Imao sam ja i drugih neobičnih doživljaja - započe Dane neočekivano - u zagrebačkoj bolnici, kad me ono pokušaše "na živo operirati".

Jednog dana doveo profesor đake u našu bolničku sobu i tumačio im bolesti svakoga od nas. Došao i do mog kreveta, govori o tumoru, posljedicama, mogućnostima pomoći. I nastavi:

"Vidite, kolege, kako je ovaj čovjek krupan, debeo, kola mesa. Sve je to učinak bolesti. Ali on nema snage, nema jakosti."

- Slušam ja to, prislijedi Dane, i sve me počeše pariti žmarci od malog nožnog prsta. Da ja nemam snage? Ali opet računam: šuti, Dane, u tuđoj si kući, u bolnici si. Bolje ti je progutati pljuvačku i ostati tih. Ali ne da vrag mira, sve u meni uskipjelo. I da profesor potvrdi svoje riječi, pogleda me i kaže: "Da li biste se htjeli sa mnom porvati?"

- Odlanu mi duša, skočim ko perce, u meni sve podivljalo, uhvatismo se šakama preko leđa. Profesor je bio i zoran i krupan i jak. Između postelje po sredini sobe dosta prostora. Nadigli se bolesnici, razmaknuli đaci, svi se zgranuli nad nama dvojicom. Šta će sada biti? Drži profesor čvrsto, ja uhvatio svojim desetoprstim kliještima, zavrće on, zavrćem ja. Najednom zahvati vihor, orkan i ja profesora podigoh i složih na treći srećom prazni krevet. Pridiže se, dade mi ruku i reče:

- Kolege, jak je poput medvjeda. Moje procjene nisu bile točne. - Ode odmah iz sobe, a đaci ga otprate u šutnji. Tako isto i bolesnici.

- E moj Dane, velim ja u sebi, to su neobične zgode, koje se nikad ne zaboravljaju.

* * *

Prošlo je gotovo desetak godina a da se nisam na dulje zaustavio u gradu gdje je živio fra Dane. Jesmo se viđali češće, ali to je sve bilo u prolazu, kratko. Već smo se bili i pobratili.

Kroz to vrijeme prohujao je i nemili rat, Krešimirov grad ležao je u ruševinama od bombardiranja, promijenio je četiri gospodara. Samostan s tiskarom stradao je podosta. Dane je ostao na starom ognjištu, nije se micao nikamo. Zdravlje mu je bilo uvijek isto, ni bolje ni gore. Liječnici su mu bili otkrojili do tri godine, a on je do tada prekoračio i tri puta više. Svakako je bio na dobitku. Morilo ga je što je tiskara bila otpisana, ostao je bez svog omiljelog posla, ali se nikako nije kanio predati. Uvijek vedar i pouzdan pronalazio je putove održanja, usavršenja, dovršenja. Čistio je narušenu kuću i vrt, posluživao u crkvi, čekao na peškariji ili pred dućanom da ulovi nešto hrane i tako su mu lakše prolazili dani.

Banem ja prvih dana veljače 1948. k fra Dani i zadržim se sve do Uskrsa, gotovo dva mjeseca. Zapalo me da lomim životni kruh kroz čitavu korizmu u kamenoj katedrali sv. Jakova, što je skladno podiže Juraj Dalmatinac i ostali zanesenjaci ljepote. Nađoh nekolicinu od starog društva, fra Danu i novog člana zajednice starinu fra Luju Plepela, vrsnog pisca i ugodnog sugovornika. Bijaše mi uistinu prekrasan boravak s njima, iako sam morao učiti i predičiti od jutra do sutra, a hrana nam je bila dosta tanka, poratna nestašica.

Kad bi se nakon napornih i umornih priprema malo otputio s fra Danom prema Crnici ili Baldekinu, čavrljali smo o svemu da se mozak odmori, ponajviše

o tiskari, kolegama s posla, ratnim i poratnim zbivanjima.

- Kako to, Dane, da ti ostade ovdje na ruševinama tiskare i samostana, sam od nekadanjih majstora? Ja sam mislio da ćeš ti u rodni kraj.

- E, moj pobro, ostadoh ja rado ovdje gdje sam proboravio svoju mladost, sav svoj dosadanji vijek. Nisam još star, u najboljim sam godinama, bolest me ustrajno prati, ali se ne predajem. Uvijek nešto korisno radim. Svake godine na jesen odem u Slavoniju, Srijem ili Bačku, radim i zaradim, dovezem žita i još štogod usput i tako barem nešto koristim svojoj zajednici.

- Ma je li moguće, fra Dane, da se ti upuštaš u takve pothvate? Nije to lako za te.

- Znam, istina je, ali ja se ne bojim rada i napora. Seljački sam izdanak i naučio sam se čitav život raditi. Ljudi me u početku dočekaju s iznenađenjem, a kad vide tko sam i što sam i kako i koliko radim, onda me zavole i druge godine rado ugoste.

Da ti ispričam neke zgodice i prigode s mojih radnih izleta.

U Bačkoj, u jednom bogatom selu, unosilo se žito u jedan dosta visok hambar ili kako oni kažu štagalj. Trebalo se uspinjati uskim drvenim usprsitim ljestvama. Našalim se gazdi Miki da ću iznijeti dvjesta kilograma pšenice sve do vrha. Veli gazda da će mi je darovati, ako iznesem. Pružim ja ruku, pruži on. Gledaju to ostali radnici, vrte glavama i čude se.

Nasuše najveću vreću zorne pšenice, izmjeriše i dva snažna čovjeka naprtiše mi je preko ramena. Stisnuo ja sve žunte i zube, ukrutio i najmanju kost i odvažno pođoh. Jest, teško je, ali će Dane s nešto više od četrdeset godina i sa svojih gotovo punih stopedeset kilograma i s tumorom na mozgu, ipak nastojati iznijeti. Pogledi me prate, gazda motri, a ja polako i čvrsto odmičem. I sretno stigoh do vrha.

Nikada lakše zarade. Gledaju me ljudi i vrte u čudu glavama i potiho vele: mi ovo ne vidjesmo nikada. Gazda priđe, čestita i reče: nek ti je u blagoslovu.

- Vraćamo se mi, pobro, kući, vozimo žito, ali nije to tako jednostavno. Vlakova malo, ljudi puno, žita zarađenog podosta. Kiše pritisle, hladnoća. Božić pred vratima.

Tako u Rumi uspijem utrpati pšenicu i kukuruz, ali nigdje mjesta da sebe složim. Opazim neke putnike kako su se uspeli na lokomotivu i stoje držeći se za ogradu. Popnem se i ja. Pođe i vlak, ložač ubaci ugljen, iskre zasuše na sve strane poput vatrometa. Rukama se moraš držati da ne padneš, a muke paklene. Peče po rukama, obrazima. Zatim poče šiktati vruća para da je strahota. Srećom na jednom signalu vlak stade. Skočismo svi da spasimo glave, ali nigdje otvorenih vrata teretnog vagona. Lupam nemilice i vičem: otvori. Jednom se oglasi: ovdje studenti. A ja ni te ni ove: ovdje sveučilišni profesor. I otvoriše se vrata. Vide mladići gromadu od diva, skočiše petorica, uvališe me u vagon, nađoše mjesta i samo me isprva gledaju. Ja sav isparen, mokar, ošamućen zahvaljujem na uslužnosti.

- Vi, veleučeni gospodine profesore, odnekuda s terena? Jako ste izmučeni.

- Točno, točno, mladi kolege, bilo je svega i svašta. Poljodjelstvo mi je u krvi od malih godina.

Izvadim iz obilne torbe flašu mučenice i ponudim sve da zagriju grla. Raspleo se razgovor, znatiželjna mlađarija, sve ih zanima, ja burdižam tamo, amo i nekako doprtljasmo do Vinkovaca.

- Dalje za sada ne možemo, oglasi se prometnik, strpljivo čekajte do sutra.

Sjeo ja u čekaonicu, malo pojeo slanine i kruha, metnuo vreću pod glavu, ono malo šoldi strpao pod košulju i drijemam. Upravo počeo nositi vodu mrtvima, kad me netko probudi. Vidim nepoznatog

mlađarca, hoće da idem s njim. Opirem se ja, ali nije fajde, izvadi on ćitabu, moraš. I odmah poče saslušavanje. Kažem ja tko sam i što sam, gdje živim, kamo sam išao na rad, šta vozim. A on ti meni na to:

- Sad ti meni pričaj sve od početka, od najranijih dana tvog sjećanja.

- Šta to koga zanima? I kad bih ja bio gotov? Žito vozim kući, to je glavno.

- Sve polako od početka.

Vidim ja da tu nema izlaza. I počnem ja:

- Kad sam bio mali, otprilike tri-četiri-pet godina, hodao sam bos po kamenu, po drači, sikavcu. A u kući sam pisao prutićem po lugu i potezao mačka za rep.

Isljednik se nasmije i otpusti me.

Imao sam ja, moj Mirkoviću, i gorih s policijom. Putujem ti ja brodom u Split lanjske godine, razumljivo u civilu, poradi mojih dimenzija i zdravstvenih popratnica, kad na silasku na mulo priđe k meni nepoznat čovjek i veli mi da pođem u policijsku postaju. Sjedim ja tamo u nedoumici, kad li naleti njihov šef, kojeg smo za talijanske okupacije skrivali zajedno s njegovim bratom u našem zvoniku. Opazi me, prepozna i priđe k meni.

- Što vi, fra Dane, ovdje?

- Ja ne znam, Mirko. Dovedoše me i tu sada čekam.

Nestade ga nekoliko trenutaka, povrati se i veli mi:

- Fra Dane, nesporazum. Zamijeniše te za zagrebačkog kanonika koji je ovih dana otišao u susjednu zemlju.

Tako ja opet postadoh slobodan. Nije zgodno biti neobičan. Ali srećom ne bijaše zla gorega.

* * *

Ma uskrsni ponedjeljak završeno je korizmeno propovjedničko krštenje za 1948. Skromna sofra upriličena je prema mogućnostima trenutka. Veseo raz-

govor nije se vezao za određene predmete, letio je lagano i lijevo i desno, da bi se zadržao na nekoj domišljenoj pošalici. Tako sredinom jednostavnog ručka pade riječ našeg predvodnika oca Špire, koji s osmijehom jednog dijela usana i nadignutim obrvama, više u zbilji negoli šali, reče na račun fra Dane, kojeg je bratski volio i cijenio:

- Tko će se sa mnom kladiti da naš fra Dane ima 15O kilograma? Evo, ja krešem pršut, ako to ne bude. Tko će prihvatiti okladu?

Svi pogledaše na me. Bilo je očito: to je dužnost pobratima.

Fra Dane prekinu ručak, odosmo do kantara, ispitasmo njegovu točnost i fra Dane se lagano pope na nj. Nižemo pizove i točno stočetrdeset devet kilograma i pola više. Okladu dobio pobratim, a fra Špiro će častiti pršutom.

I tako bi na ugovoreni dan početkom jeseni. Ali ne samo pršut. I ne samo ručak, već i duhovni najuzvišeniji čin: Euharistijska žrtva u trojci (s đakonom i podđakonom), a fra Dane je bio turiferarist, nosio je kadionicu i pravim tamjanom okadio crkvu i ostale prisutne. I duše, i srca, i lica bila su ozračena veseljem, bratstvom, zadovoljstvom. Poželili smo Dani i zdravlja i sreće, bez obzira na liječnička predviđanja, koja su bila obilato nadmašena, sretno premašena.

* * *

Minulo je gotovo šest godina od proslave. Vraćao sam se s istovjetnog korizmenog zadatka s Bola. Navratih kući i doznadoh da je fra Dane u bolnici. Svibanj je 1954. bio dosta kišovit i promjenjljiv. Požurio sam u bolnicu. Nije me prepoznao. Započeo je svoj daleki put koji se utapa u nevremenu. Povukao sam se na selo i počeo pisati. Prvi put u dotadanjem životu posmrtni oproštaj. Dok sam u nedjeljno poslijepodne

prolazio Krešimirovim gradom, upozoriše me osmrtnice na fra Daninu smrt.

Točno pred kapelom sv. Ane bio je otvoren fratarski grob, molitve su utihnule, malo je zvonce brecalo. Upravo su grobari htjeli navući kamenu ploču, ja sam koraknuo bliže grobu, iz rukava izvadio papir i započeo tihim glasom bratsko-pobratimsko oproštajno slovo. Ljudi su se na trenutak skamenili i saslušali govor duše i srca. U završnici je bilo otprilike rečeno:

- Snivaj tiho u ovome drevnom groblju, dragi fra Dane, san pravednika. Nek ti bude laka naša rođena hrvatska gruda. I mi ćemo skoro doći da ti činimo bratsko društvo. Tvoja rodbina, duhovna braća, kolege iz tiskare, prijatelji i znanci vele ti na usta tvoga pobratima: Zbogom i do viđenja u vječitoj kući zajedničkog Oca.

DANICA 1987.

MJESEČINA I PO NOĆI SJA

Promatram ja sebe kako prilično žurno prelazim Krku kod Brljana i odmičem usprsitom kosinom što vodi do vrha kanjona rijeke, tihe i neobično ukrašene milovidnim slapićima i slapovima. Zaustavi se moj lik kod Šupljaje, drevnog rimskog Burnuma, koji bijaše šest prvih stoljeća (I-VI) tabor rimskih legija na pogodnom strateškom položaju; a u istu svrhu služio je i za istočnogotske vladavine u našim krajevima. Ostadoše od njega nad zemljom još samo škrti zidinasti lukovi, dvojnici, podsjećajući prolaznika na davnu prošlost.

Opčarala me mjesečina svojom bjelinom, srebrinom, vedrom maglinom, nekim ugodnim dahom lakoće, blagom susretljivošću i pratnjom. Velim joj: zašto šutiš? A ona se neosjetno osmjehnu i kao da otvori krupne oči iz kojih sipi mekani doziv uzletnosti i smiraja.

Prije negoli stigoh do Šopota, nedaleko Benkovca, gdje niče najstariji sačuvani kameni spomenik s natpisom kneza Branimira još iz 888., na kojem je najdavniji spomen imena Hrvata - dux Croatorum = kralja Hrvata - opazih u odsjaju mjesečine čađavu malu kućicu i pred njom naslonjen prazan ražanj. Odmah se sjetih što znamen šutljivo kaže. Pred otvorenim vratima sjede muškarac i žena, dosta vremešni, umorno pognutih glava. Mjesečina im treptavo prosvjetljava omašćeno narodno ruho. Odvažih se i rekoh:

- Faljen Bog, dobri ljudi.

-Uvik bio faljen, odgovoriše poluglasno i proslijediše drijemajući.

- Imate li, prijatelju, što prizalogajiti?

- Nema, sokole dragi, ni košćice.

I započe mi priču kratku i neobičnu.

- Jutros ja oderao omaleno janje, znaš da su još nejaki, tek je Uskrs minuo, kad mi prid krčmu ispade mlad konjanik, sveza za bajam konja i opazi kako se janjčić vrti na ražnju. Priča mi da ide na tribunal (sud) u Zadar i da bi malo omastio grlo. Dalek je put, a uputio se u po gluhe noći, još misec nije granuo.

- Otkud te srića nosi?

- Iz Promine, iz sela najbližega Kninu.

Veli mi da mu odsičem prvi čerek pečena janjčića, odvalim komad pšeničnjaka i pridružim bukaricu crnjaka. Ja na prvi mah pomislih da će. možda, družina za njim naići. Prikrsti se momak i bez žurbe smaza sve što sam mu donio. Obrisa mlade uzgorite brčiće, okvasi jezik pa mi veli: daj i drugi. Vidim čovjek je raspoložen i ja ga spremno poslušah. Sve nanovo. Kad je pojeo i drugu četvrtinu, zalio, malo odahnuo, zatraži i treći i na kraju četvrti. Zapiljio ja u ovo čudovište i snebivam se. On polako iskapi vino, obrisa brčiće i upita me:

- De, gazda, sračunaj sve.

- Prijatelju, za ovaj put ništa.

- Kako ništa?

- Evo kako. Otkad je ove krčme, a fundamenat joj je podosta star, ovakav delija ne svrati u nju. Nek ti je s blagoslovom, kad si takav junak. Znaš što naš narod veli: kakav na ilu - takav i na dilu. Bio sritan kamo god dospio i opet se vidili.

Neugodno Prominjcu da ne plati, a ja skastio: ni krajcera. Izrukovasmo se ko stari serdari, a on zajaši konjića vilenjaka, zapiva orno i zamaknu prašnjavom cestom koja vodi u Zadar.

* * *

Osokolilo me ovo pričanje, ta i ja sam iz istog vilajeta (područja), pozdravih krčmara i krčmaricu, zakoračih produljeno prema Šopotu, pozdravih kral-

ja (kneza) Branimira, koji presječe Zdeslavovu vezu s Bizantom i čvrsto nas sveza za Zapad i Petrov pramac.

Zagazih hitro na krilima mjesečine preko Velima, odadoh poštovanje fra Nikoli Taveliću, našem prvom kanoniziranom svecu, i prosvjetitelju fra Tomi Babiu, izbih na Skradin, zaokružih ljepoticu nad ljepotankama - Skradinski buk, bacih oko na Čikolu i uzverah se ko u polusnu do Tromilje. Skoro se onesvjestih. Ispade preda me čovjek osrednje visine i debljine, u dugoj halji tamne boje, potpasan bijelim pascem, na golim nogama sandale, a u ruci torba.

- Ma, jesi li ti to, oče Šime? Otkuda i kamo? Da ne bi ove jarke mjesečine, pomislio bih da je netko sa zvijezda sišao.

- E, moj brajnoviću, imam ti ja posvuda prijatelja. Malo sam posjedio u toj gostionici na tromeđi, proljudikao, pokrijepio se i sada na put za moje Piramatovce. Vjeruj mi, ne bi mi bilo krivo da me u nedaleko groblje pokopaju.

- Ne šalite se, oče Šimune, imate vi pripremljenu izbu na otočiću blaženstva.

- Jest, dragoviću moj, tako je, ali je ovdje nekako veselije, čuje se pivatanja veselih pilaca.

- Na stranu vaša čuvena veselost i vedrina, oče dragi, ta vam se ne će ispuniti. Recite mi kako se snalazite u prostranoj župi, koja je poput male biskupije. Šta rešetate u slobodno vrijeme?

- Odolijevam svemu, zdrav sam, jak. Kad preteče vremena od dnevnih poslova, malo se zabavljam arheologijom.

- Oho, to je, zbilja, neočekivano. Mogu li doznati s kojom granom arheologije najviše imate srodnosti?

- Sa starim vinom. Pretačem, kušam.

- Moj oče Šime, uvijek ste bio šaljiv, pa i ovaj put. Znate biti vedri, a to je najbolji lijek života.

Još da vas upitam na ovoj jarkoj mjesečini: Kako ste ono omeli Prominjce domoljube 1919. da ne sruše u Šibeniku spomenik Nikole Tommasea?

- Hm-hm-hm, otoči otac Šime i poče:

U tvome Čitluku skupila se svita rodoljuba kod župnika. Ja sam bio kapelančić. Ugrijali se ljudi malo divanom o politici, malo vinom, kivni na Talijane zbog okupacije, pa oko pola noći iskova se odluka: idemo rušiti Tommasea. I skočiše na noge ne baš najsigurnije, pograbiše kape, još samo otvoriti vrata i jurnuti u mrak. Meni najmlađem pade na pamet dobra misao. Velim ja: ne ljudi. Oni meni: izdajnik. Ali sam uspio da me saslušaju. Govorim ja ovako: Nećemo doći ni do Tromilje, mi ćemo se rastrizniti. A do tada će i osvanuti. Kud ćemo se onda vratiti kući, da se ne zna kud smo pošli? Nasta tajac. I reče jedan od njih: Dobro mali govori. Ostanimo di jesmo. I tako sam, bar privremeno, spasio Tommaseov spomenik od rušenja!

- Zbogom, Čelkanoviću moj, reče mi otac Šime, odveza konja i zaplovi prema svome domu.

* * *

Priča o rušenju Tommasea svrati mi korak u grad njegova rođenja. Njegova spomenika više nema, iako ga Prominjci ne porušiše. Mjesečina poduprta burom s Dinare, goropadnom dinarušom, dovede me kroz Šubićevac do tvrđave, na Goricu. Sjetih se zanimljivih i veselih opisa šibenskog pisca Makale i htjedoh malo prošetati njegovim stazama.

Nagrampah pred tavernu (konobu gdje se krčmi vino) nad kojom je izvješena grana masline. Oho, tu se toči opol. Slušam iz blizine, čujem limenu glazbu. Povirih, nitko nema glazbala, ali usnama i ponešto rukama izvode pravi koncert. Ni ovo čudovište do tada ne čuh.

U drugoj taverni s granom bora (žutina) zbrkastrka, jedni se smiju, drugi se rugaju.

- Ljudi, šta je?

- Špiri narasla glava, ne može mu klobuk na tintaru.

- Ne viruj, vlaju, kakva glava. Donijeli mu iz dućana manji šešir iste boje, a njegov sakrili. Zamalo da nije šenuo pameću. Podebela šala.

Kad stigoh pri dnu drevnog pazara, na domak kazališta i Poljane (šetališta), opet me osvijetli mjesečina. Osjetih žeđ i netom opazih polumračnu tavernu, podosta punu, a nad vratima smreka, odlučih okvasiti grlo crnjakom i štogod prigristi. Nališe mi bukaricu žeženca, uzeh slanu srdelu, grumenčić mišnog sira i fetu pršuta dvogodišnjaka. Na jednoj omanjoj bačvici četvorica igraju briškulu, galame, lupaju, a ostali prate igru na karte, sokole, šale se i nazdravljaju. Stari Mate jedva baca karte, zadrijemao, malo ga i crnjak uspavao, pa od vremena do vremena gotovo glavom udari o dno bačvice. Njegov suigrač baci karika, lupnu žestoko i utrne petroljaču. Mate otvori oči, obezumi se i zavika: ajme, ljudi, oslijepio sam. Svi ušute ko zaliveni, a Mate se smrznuo. Ne potraja dugo, oglasi se gazda: Oslipio, - da ne bi oslipio; ajde, lude jedan, pogledaj priko vrata pa ćeš vidit da je misečina; ona i po noći sja. I tako sve svrši u redu.

* * *

Mjesečina je svugdje ugodna, oživljujuća, uzletna, umirujuća, poletna, ali uz more očituje posebne ljepote, čari, zanose, uznose, blagosti, srebrolike iskre. Opijen njezinim zovom zaplovih kanalom, Prokljanom, Krkom uzvodno, sam ja i moja sjena i gorostas mliječni nebeskih visina. Plackaju meteoriti, sredina je kolovoza. Preskočih Roški slap, pozdravih

Bogočin i Nečven i ne htjedoh dalje. Sjedoh na ruševne zidine, motrim visoravan sve do planine. Prije negoli stigoh u rodni (gotovo opustjeli) dom, zastadoh uz avlijska vrata i ugledah neviđen prizor:

Netom se oglasi ponoć,
odmah povorka krene
s velikih dvorišnih vrata;
na čelu zamišljen ide
stari did Čelkan,
za njim se žuri sitnim korakom
marljiva baka Lucija;
ćaća ih Mate u korak slidi
s crvenom kapom na glavi.
Kad su posidali uz ognjište,
did je poškropio suzom
ohlađeni pepeo,
a baka vretenom ispisala
tri mala križa ko znamen
spomena u tišini...

Slika je iščezla i stopila se u mjesečinu, a ja sam ošamućen spavao uz čađavi priklad.

I gledam sebe kako umirem u svom domu, na staroj slamarici, sam samcat. Nema druge, operem sebe, presvučem u čisto rublje, obučem prominjski aljak i krožet (prsluk), metnem pas, na glavu staru prominjsku kapu s jednim redom crnih okruglića, navučem na noge žutosive opanke. Izmaknem se malo da vidim, je li sve u redu. Ruke povezane čislom, križić se oslonio na bijelu košulju. U vrh uzglavlja gori lumin. Na dnu kreveta čaša svete vode i u njoj grančica.

S još trojicom nepoznatih ljudi nosim sebe u groblje svetog Mihovila. Otvaramo grob i polažemo lijes. Dok smo zatrpavali raku, naglo se probudih. I pitam se: jesam li živ? Uvjeren da jesam, malo se primirih. Gledam gdje sam i vidim da sam u svom čardaku, na

brijegu nasuprot Griču. O, Bože, rekoh, kakav to bijaše produbljeni san na mjesečini. Sve živo poput ogledala povijesti i stvarnosti.

Dok sam dolazio k sebi, čujem korake pred ulaznim vratima i sitno kucanje. Viknem: odmah, odmah! - i počnem se pridizati.

* * *

Dvije vremešne žene iz moje kuće snuždile se i kad me ugledaše, potiho šanuše: Hvala Bogu da nije istina.

- A što je bilo, velim ja.

Agica započe priču tiho i sažalno: Susjeda je malo prije nazvala s mora, iz Hrvatskog primorja, naša Aurora i visokim tonom upitala: Kakav je to način da nam niste javili smrt našega Imre? Ena se smela i zove supruga, Ilko zove mene. Svi smo ga vidjeli prekjučer, bio je na ručku kod Ive. Ali dva dana su ipak dva dana. Oprostite, mi smo došle provjeriti, da možemo Aurori brzojaviti. Na to Ena nadoda: Lijepo smo vam priredili.

Ja ih pogledam prilično mirno, jer sam se već bio pomalo udomaćio posljednjih mjeseci sa sestricom smrću, koja je kružila oko bolnice i pozivala odabrane, među njima i mog pobratima Jožu.

- Ništa, ništa, brižne moje susjede. Ja sam još živ, iako je Aurelija dobronamjerno javila sestri moju smrt, jer su joj znanci tako rekli. Nitko nije kriv. Moj pokojni pobratim znao je reći u časovima raspoloženja: Drago mi je što sam živ.

* * *

Istoga dana navečer sjedili smo Karlo i ja sasvim sami ispred njegova zamka. Livada, trava, vrt, povrće, cvijeće, vinograd, šumica, zrikavci, žabe, dah svježine, polumrak, vedrina, nebo osuto gustim zvijezdama. Čekali smo granuće mjeseca.

Najprije počne bijeli ruj daleko od Sljemena, iza Zagrebačke gore. Onda se sve više rascvjetava ugodna polubjelina koja nečujno prelazi u punu bjelinu. Izmiljuju obrisi kristalnomliječne kugle, zrake se suzdržljivo počnu sterati vrhovima stabala, po krovovima, i najednom nečujno sve se osrebri, osvijetli u ozračju posebne bjeline. Ne možeš je proniknuti, ne možeš je sasvim opisati, ali je možeš osjetiti, u nju se otopiti, osrećiti.

O mjeseče, mjeseče, što blistaš u noći,
ti nam razgoniš mrak, tugu, crninu,
ostani s nama na putu prašnom,
ulij nam svoj sjaj, svoju milinu.

DANICA 1988.

VRAGOLIJA PILIPA I MATE

Groblje svetog Martina smjestilo se, gotovo bi se moglo reći, u sredinu Mratovačkog polja. Neznatno se izdiglo iznad cijele ravnice, pa se doimlje poput milovidne osmatračnice na sve četiri strane. Starost mu je dugovječna, vezuju ga s kraljicom Teutom, njezinim ratnicima, poginulim vojnicima. Još i danas je u njemu sačuvana starohrvatska crkvica s isaknutim kamenim zvonikom na preslicu, koju arheolozi smještaju najkasnije u dvanaesto stoljeće.

Obuhvaća obilat prostor kružničkog izgleda. Sve donedavno bilo je puno starih vjekovnih brijesta i hrastova, obraslih bršljanom. Grobovi nikada nisu imali reda. Trave i sitnijeg grmlja bilo je dosta. Neobičnost i starinu groblja potvrdili su i nedavno pronađeni ostaci naselja iz neolitskog vremena, upravo pokraj izlaznih vrata u zapadnom uglu. Osim nedjeljama okupe se okolni katolici dva puta u godini na crkveno slavlje: na svetog Martina, a posebno na svetu Anu, pri kraju srpnja.

Uz groblje prolazi cesta. Šum brojnih stabala i čevrljanje nebrojenih ptica stvara i ugodno i neugodno raspoloženje, ovisno o vremenu prolaska, danom ili noću, po kišnom ili vjetrovitom vremenu. I razumljivo još više, je li tko srčaniji ili strašljiviji, manje podložan ili više usplahiren izmišljenim pričama o takozvanim plašilima, neobičnim, navodno strahovitim pojavama.

Ispod samog groblja s jugozapadne strane prostiru se Zagarića njive, vrlo plodne, posebno pšenicom i kukuruzom. Izvanjskim dijelom bile su na patarluku, cesta ih dosta obrubljuje i izlaže lakom pristupu konja, goveda, magaradi i ovaca. Ograda od svježe

drače, pa bila i gušća, brzo popusti, a nije ju teško ni preskočiti.

Zagarići su svoje njive i plodove brižno čuvali u ljetnim tjednima. Običavali su svoje odraslije dječake, po dvojicu, navečer poslati, iza večere, da odu na njive, zavuku se među žito i tako do zore pomalo drijemajući pripaze i u potrebi obrane svoje.

Tako je potkraj prošlog stoljeća, jedne godine pred blagdan svete Ane, došao red na Pilipa i Matu. U godinama nije među njima bila veća razlika, a u svemu drugom nisu imali sličnosti, osim što su izdanci koljena Zagarića. Taj im je plemenski nadimak došao po pradjedu davnom Zakariji i pridodan pravom izvornom prezimenu. Po tom nadimku se odmah znalo u cijeloj užoj krajini o kojim se seljanima govori.

Bio je petak, kad su se Pilip i Mate u mrak uputili prema groblju svetoga Martina. Malko su ga ipak zaobišli i zagazili njivom. Noć je bila oblačna i sve je mirisalo na kišu. Osvježenje u to doba godine prava je blagodat u Dalmatinskoj zagori. Ali ako kiša omete svečanost svete Ane, procesiju kroz polje s lijepim kipom svetice, zvanice (goste) okolišnih sela, domaći mezetluk pečene janjetine s ražnja u jednostavno upriličenim krčmicama u hladovini oko groblja, popodnevno kolo do kasnog sutona, to bi svima ispunilo srce nekom,prazninom i nelagodnošću.

Pilip i Mate uvukli su se dublje u kukuruze, ponijeli sa sobom svoje kabančiće (zimske suknene kapute s kukuljicom) i da se mogu na njih opružiti, prodrijemati, a ako škropne kiša i zaštititi. I dok su tako malo posjedili, poče sa zapada u daljini sijevati, oglasi se i po koji grom daleko u pravcu Velebita, a krupne kaplje počeše prorijetko propadati. Vide dječaci da neće biti šale, barem će se malo orositi. Do kuće je daleko oko dva kilometra. U obližnjim komšilucima imaju poznatih, ali tko će sada buditi umornu čeljad, kad su upravo svi tvrdo pozaspali.

Jedini izlaz pružala je stara trošna mrtvačnica, koja je bila upravo sučelice njihovoj najduljoj njivi, samo ih je dijelila uska cesta. Sva je sreća da je mrtvačnica imala omanji prozorčić do ceste, pa nisu morali proći kroz groblje. To je podosta rasteretilo, ohrabrilo.

Uskočiše hitro kroz prozorčić i skutriše se oko njega da promatraju hoće li kiša biti rodna ili će to samo biti prolazni ljetni lagani pljusak. Dok su oni tako razmišljali, osjete da se nešto miče u mrtvačnici. Skameniše se, srce se spusti u petu, mladi mozak zastade. Sva sreća da su dvojica, a ne samo jedan. I dok su oni tonuli u bezdan nestajanja, opali grom u neposrednoj blizini. Da li u koji brijest u groblju ili malo dalje, to nisu mogli procijeniti, ali bljesak je bio dragocjen. Osvijetlio im je mrtvačnicu ko u po bijela dana i oni jasno vide jarčića, koji se skutrio i podrhtava. Sjetiše se da je to sigurno dotjerao sakristan (zvonar, remeta) i ostavio za sutrašnji blagdan. Bio je davni običaj da župnik na svetu Anu (kao i na sve ostale župske blagdane) počasti fabricijere (crkvene starješine) i ostale pomagače pečenom janjetinom i žeženom žutinom. Ta ih dosjetnica blaženo smiri, ježurci okopniše iz mladih žunta (žila), ali jezik još osta neodvezan. Šutjeli su neko vrijeme u mraku i noći i pribojavali se neizvjesnosti. Kišica je proletjela i nestala, trag joj je bio tanak. Rastupiše se oblaci, pomoliše zvijezde, a mjesec se upravo nakrivio toneći u bezdan iza Krke.

Dok su Pilip i Mate držali se prozorčića, zurili u noć niz kukuruze, a jarčić od vremena do vremena u drijemežu veknuo, začu se oko obližnjih kuća žagor, razgovor, ne baš bučno podbadanje, slično kad goniči potiču stoku da brže hodi.

- Čuješ li, Mate, glasove ispod Mlinarovih kuća? - oglasi se Pilip.

- Čujem, čujem.

- Šta ti misliš, šta bi to moglo biti?

- Znaš šta je. To ti je ka amen Rupljani. Sutra je subota, gone na magaradima rano grožđe i smokve na pazar u Knin.

Rupljani su, moglo bi se gotovo reći, daljnji susjedi Prominjana. Veze su s njima već davnašnje, i ženidbama i doseljavanjima. Njihovo selo Rupe, na zapad od otočića Visovca, u prisoju, miluje primorska blagodat. Od Roškog slapa, kroz Grede, pokraj Kamička, ispod starog Rogova teče mirno Krka i osvježuje polje, maslinike, borovinu. Grožđe i smokve urode ranije negoli u kninskoj i drniškoj krajini, koje velebitska i dinarska bura ne pošteđuje. Oni opravdano koriste svoje rane plodove i redovito su subotom posjećivali Knin na pazarni dan. Nije to njima blizu, najmanje je tridesetak kilometara. Magareća noseća snaga nije hitra. Treba se u petak na vrijeme uputiti da se u Knin stigne u subotu rano ujutro. Stara je istina: tko ranije stigne - brže proda.

Obično bi družina nailazila oko pola noći pokraj groblja svetoga Martina. Tu je po prilici polovina puta. Pilip i Mate su ih toliko puta dočekali uz cestu. I upitali koju smokvicu i čevuljak grožđa. Dječaci su bili željni ranih plodova, jer je u njihovim vinogradima još bilo sve zeleno. Ali Rupljani nisu bili darežljivi prema njima.

I te promjenjive večeri naiđoše Rupljani kao i obično u gluho doba noći. Bilo je podosta tovara. Malo ih je kiša oškropila, a grožđe i smokve od prašine oprala. Išli su osrednjim hodom. Prolaz kraj groblja svetog Martina uvijek je bio opazan i u tišini. Čuli su oni priče i pričanja. Nisu čvrsto vjerovali, ali ipak...

Dok su oni nailazili cestom prema groblju, Pilip i Mate iskovaše vragoliju. Zgrabiše jarčića i donesoše na prozorčić mrtvačnice. Drže ga čvrsto da ne iskoči.

Kad su Rupljani bili nadomak groblja dvadesetak lakata, čuje se potihi razgovor:

- Eto, tolike godine prolazimo kraj ovog šumovitog i mrmoritog groblja, o kojem se priča da se u njemu

plašila ukazuju, a mi nikada ne doživjesmo ništa prolazeći već tolika ljeta u pola noći.

Dok su oni bili u riječi i sve se više primicali groblju, Pilip i Mate ugrizoše zubima jarčića za oba uha, on se od bola raskrivi, raskmeči tolikom žestinom kao da ga kolju. I tada među Rupljanima nastade takav metež, zapomaganje, bježanje da je nemoguće sve to u smršenom odvijanju pratiti.

Kad se prolomila kmeka jarčića iz neposredne blizine, oni su tako silovito i preplašeno poletjeli s magaradima u visoke i otporne kukuruze da su se u trenutku spleli. Strah, mrak, nepoznato kretanje, iza kukuruza vinogradi, sve je to toliko zaplelo i životinje i ljude da nitko nije više znao ni što radi ni kamo bježi. Pucaju samari, padaju kašete (drvene visoke kutije) grožđa i smokava, okrzne se nekome nos o grane vinove loze, pucaju košulje, gube opanci, strka, zbrka ne sustaje, nitko ne zna ni gdje je ni kamo bježi.

Pilip i Mate sledili se od neviđena prizora, koji nisu mogli predvidjeti u svojoj dječačkoj glavi, iako ne mogu dogledati zbog mraka što se sve zbilo, skutrili su se ispod prozorčića, pustili jarčića na miru, zašutjeli i od straha se oznojili. Oni smišljali vragoliju, a ispalo zlo i po. Što sada? Kuda, kamo? A ako Rupljani otkriju tko je sve to skuhao i uhvate ih? Kući ne smiju, dok ne osvane. I što reći svojima? Nikako nisu uspijevali pratiti tijek svih tih pitanja i posljedica i naivne krivnje.

Rupljani su se obezumljeno razbježali Mratovačkim poljem i ne znajući dokle su stigli i što bi svaki od njih trebao učiniti. Tek kad se počelo rasvićati, počeli su pomalo dolaziti k sebi, pronalaziti jedan drugoga, tražiti svoje magarce po vinogradima i žitištima i približavati se samom početku prepada. Dok još ljudi iz obližnjih zaselaka nisu izmilili iz svojih kuća, počeli su skupljati potrgane samare, isprevrtane kašete i spasavati što se može. Kad su se svi iskupili, životinje pobrojili, nezgnječeno grožđe i smokve koliko toliko pokupili, prekrstili su se, pomolili kratkim uzdahom svetoj Ani i svetom Martinu da im se gore zlo ne dogodi i krenuli otužno stranputičnim puteljcima svojim kućama uz čvrsto obećanje samima sebi da više nikada ne prođu uz groblje svetoga Martina noću, po mraku. I tako je bilo dugo godina. Ali kao što svaka rana zaraste i najgorča uspomena pomalo s vremenom izblijedi, tako je ova nezgoda nakon stanovitog vremena zaboravljena.

Pilip i Mate ostali su dugo ščućureni ispod prozorčića mrtvačnice. Najednom je Mate prekinuo šutnju i rekao Pilipu:

- Idemo kući.

- A što ćemo reći našima?

-Pa samo ono što se zbilo: Kad su Rupljani nailazili, začuo se veket jarčića iz mrtvačnice. Oni su pobjegli preko polja, a mi klisnuli u suprotnom pravcu, preko Nečvena kući.

Razdanilo se, pripeklo sunce na blagdan svete Ane, svijeta kao u pčelinjaku. Svatko pogledao na uzglavak Zagarića njiva, polomljeni kukuruzi, slomljen po koji panj vinove loze, tu i tamo leži po koja zgnječena smokva ili grozdić grožđa, čudi se i odmiče u crkvu. Zagarići pažljivije promatraju noćašnju nerazjašnjenu nezgodu i sliježu ramenima. Nitko ne zna kako se sve to zbilo. Malo raširе ruke i reknu: "Fala Bogu da nije bilo i gore".

Pilip i Mate drže se malo po strani, ne govore ništa, ali u duši im zori odluka da nikada više neće igrati se opasnih i nepromišljenih vragolija. Bilo im je žao Rupljana, njihovih magaraca i štete koju su pretrpjeli.

Vrijeme je pomalo sve prekrilo zaboravom, dok Pilip i Mate ne otkriše svoj mladenački neslani i skupi nestašluk.

DANICA 1989.

JELA SE NIJE ŽURILA U RAJ

Jelina je kućica bila uvrh polja. Dijelio ih je putić kojim su prolazili ljudi za druge komšiluke i sela, a mogla su njime proći i kola koja su ustrajno vukli volovi, a ponekad i konji. Pucao je milovid pogled na Matovačko polje, na staru crkvicu sa zvonikom na preslicu, i odmah uz nju osmerokutnu lijepu crkvu.

U Jelinoj kući nije bilo mnogo predmeta. Na jednoj strani ognjište s prikladima, kotlenicom, komaštrama, dva-tri bronzinića i nekoliko stočića. Uz ognjište siromašni ležaj i već pomalo izlizani biljci i sukanci. Kašun za brašno, male naćve i škip za priređivanje kruha ispod peke, lopar, sito, tava, peka, bocunići za ulje i kvasinu, bukara, bačvica za vino i vidro za pranje, vučija za vodu, sić i još koja sitnica. Sva roba bila je poslagana u drvenoj škrinji. Mala pregradica dijelila je prostor za dvije-tri ovčice i nekoliko kokica. Kuća je bila malena, niska, kamena s pločatim krovom i malim prozorčićem, tako da se ni ljeti nije dobro vidjelo, pa makar jarko sunce sjalo.

Jelino je imanje bilo malo. Naslijedila ga je od muža koji je nestao početkom prvog svjetskog rata, a mali sinčić otišao je brzo za ocem. Jela je ostala sama sa svojom samoćom. Obrađivala je svoj vrtić i svoju zemljicu, čuvala ovčice i hranila kokice, živjela u slozi i miru sa susjedima, pomagala im u većim radovima, jer je imala slobodna vremena. Tako su joj prolazili dani i godine. Što je bila starija, rado bi zalazila k susjedima, prodivanila i olakšala osamu. Često bi izišla pred svoj kućerak, sjela na tronogi stočić i odmarala posustale kosti. Bila je mirna, tiha pa su ljudi u prolazu, a i školarci koji su tim puteljkom prikraćivali put do škole, rado zastajkivali i koju riječ

s Jelom probesjedili. To je njoj bio slatki melem i olakšanje.

* * *

Među školarcima koji su svagdano prolazili ispred Jeline kuće, bio je i dječačić Vojkan (tako od milja prozvan), malen, crnoput (doseljenik, otac mu je bio austrijski oružnik), veseo i uvijek spreman na razgovor, na ugodnu šalu. Kad bi Jela sjedila pred kućom, on bi se svaki put zaustavio i malo porazgovorio. Bilo Jeli drago, a Vojkanu još draže.

- Je li tebi, baba Jele, teško živit?

- Pa i nije, sinko. Nije mi baš lako, sama sam, ali hvala Bogu nekako se vučem i duram.

- Bojiš li se smrti?

- Ne bojim. Zašto bi se bojala? Bog me je stvorio i On će me kad dođe vrime primiti k sebi.

- E, blago tebi, baba Jele, zbogom.

I tako je bivalo češće da se njih dvoje spominju, stari panjčić i tek procvala mladica. Nekad bi Vojkan izvadio iz školske torbe po koji cukerin (šećerlama) i podario Jeli da sladi krljave zube, a ona bi u nju napola skrivečki spustila po koje jaje.

* * *

Neosjetno su ali brzo prolazile godine. Jela je bila sve starija i nemoćnija. Kako je bila omanja još više se ponitila k zemlji. Javilo se i kašljucanje i stiskanje u prsima, teže disanje i češće puta morala je prileći. Godine čine neosjetno ali nezaustavno svoje.

Vojkan nije mnogo ponarastao, ali već se bližilo vrijeme ženidbe. Nikad nije mimoišao Jelinu kućicu a da se nije javio Jeli, kad god bi naišao kraj nje. Ako je ne bi našao kraj kuće, on bi provirio kroz malu ponistricu (prozorčić) i veselo pozdravio.

- Triba li ti, baba Jele, šta?

-Pa i ne triba. Jedino ako se sitiš i sritneš našega mladoga dotura (liječnika), upitaj kakav lik za kašalj i zaduvu, a i reci mu da me s live strane probada ispod rebara.

- Dobro, dobro, oću rado.

Vraća se Vojkan kući iz Oklaja, gazi snijeg koji je iznenada nakijao do ispod koljena. Nabavio on Jeli ljekove i upravo da će za šantaler na vratima (starinska naprava za zatvaranje i otvaranje vrata) kad čuje kako Jela naglas moli i zazivlje Boga: Pošalji ti meni moga anđela stražanina (čuvara) da me odvede k Tebi. U to Vojkan polako otvori vrata i pusti malo svijetla u čađavu kućicu. Jela je ležala uz ognjište i pomalo starkala vatru da se ne utrne, bilo je hladno. Drago joj bi da je Vojkan naišao i donio ljekarije za olakšanje. Žurilo mu se kući, već je bio sumrak, pa samo izmijeniše nekoliko besjeda, srknu dva gutljaja vina iz stare bukarice koja se pomalo grijala uz ognjište, zaželi Jeli ozdravljenje i mirnu noć i ode.

Dok je gazio snijegom i htio se domoći kuće prije mraka, prolazeći pokraj starog groblja vrati mu se u sjećanje Jelina molitva i čežnja što je ču malo prije. I tako zavezen u te misli pade mu na um pitanje: O, Vojkane, Vojkane, kako bi bilo iskušati Jelinu želju? Uvijek je bio spreman na vedru šalu, pa u tili čas sijevne mu što će učiniti. Sam se sebi počeo smijati kako mu je doletjela zgodna misao.

Zimi ionako za naše ljude na selu nema posla, još k tome napadao snijeg i Vojkan jednog podneva uputi se k Jelinoj kući. Ponio za nju malo okrepe (kiselog kupusa i malo rebara sa slaninom) i u torbu složio lancun (plahtu). Dođe pod prozorčić i čuje kako Jela starački uzdahne. Popne se lagano na pločati krov, kako je bio omanji provuče se kroz lebardu (natkriveni otvor na krovu za dim) i nečujno očepi na gredicu.

Tama gotovo ko u rogu, jedva se vidi prozorčić. Oprezno se omota lancunom, promijeni glas i počne:

- Jele.

- Tko je Božji, trgne se starica.

-Ja sam tvoj anđeo stražanin (čuvar), došao sam te odvesti u raj, toliko si puta vapila.

Nastade tajac kao u grobu.

- Jele, čuješ li me i razumiješ li me?

Jela se malo nadigla na svojoj slamarici, gleda po kući na sve četiri strane i napokon zamijeti staračkim posustalim očima nešto bjelkasto poput oblačka na gredici iznad prozorčića. Uvjerena da je anđeo uistinu došao po nju, gotovo nečujno se oglasi:

- Dragi moj anđele stražanine, ja jesam molila da ti dođeš po me i vodiš me u raj. I ti si eto došao, ali ja još ne bi pošla, volila bi malo kasnije.

-Ne može se, Jele, to odgađati, kad sam već tu. Ja moram izvršiti sve što mi sveti Petar naredi.

- Znam ja sve to, moj dragi anđele, ali ti bi mogao reći da me nisi našao.

- E, to nikako, jer uvijek treba reći istinu. Bog je kazao da će nas istina osloboditi. Spremi se i idemo.

Jela se sva sledenila i zanijemila. A Vojkan nije mogao dulje više izdržati pa se nasmije, skokne s gredice i očitova babi Jeli

sve što je smuštrio (smislio), rastvori malo vrata da ga Jela bolje vidi (iako je bilo hladno), pruži joj ruku, zamoli je da mu ne uzme za zlo vedru šalu, sjedne na stočić uz ognjište, izvadi iz torbe zdjelicu jela i kad se starica malo povratila k sebi, ljubezno je upita:

- Eto,baba Jelo, sad vidim da nisi ravnodušna prema smrti i da ti se ne žuri u raj.

- E, moj sinko, želim u raj, ali nekako mi milo još malo ostati među živima, u ovoj mojoj kućici, među mojim svitom. Ja znam da će moj anđeo stražanin sigurno po me doći u onaj dan kad dragi Bog odredi.

- Kako ti, baba Jele, zamišljaš raj?

- Ne znam ni ja to, Vojkane, izreći. Ali znam da je to ono najlipše što more biti.

- A šta se tamo radi?

- Svi spašenici s anđelima pivaju fale Bogu, prisvetome Trojstvu.

- Ti nisi nikad bila pivačica, pa kako ćeš ti onda s njima pivati?

- E, moj sinko, tamo ti je sve drukčije negoli ovde, sve priobraženo i da ne moreš lipše zamisliti. Ne da se to kazati.

I tako njih dvoje veselo posjedoše do prvog sutona. Jela malo okusi kupusa i slanine, pa zajednički nazdraviše.

Vojkan se oprosti i dobaci:

-Ne zaboravi, baba Jele, dočekat me na rajskim vratima, kad i mene anđeo stražanin doprati u nebo.

- Oću, sinko, ako Bog da.

* * *

I tako se ova vesela i istinita zgoda prepričavala na visoravni ispod planine Promine sve do dana današnjega. Posebno se ljudi sjetiše Vojkanove smišljene dovitljivosti kad su ga (nedavno) pratili do groblja. Kad je zvonar završio brecanje (tužno zvonjenje), okrene se prema ukopnicima i ozbiljno ih upita:

- Oće li Jela iščekati Vojkana na rajskim vratima? Svi se smireno pogledaše i raziđoše svojim kućama.

DANICA 1990.

1990.

PROMINJAC I PROMINJKA
STUDIJA ZA SPOMENIK AK. KIPARA
VLADE RADASA